

Obsah

• Predslov	3
• Bakuninov život	4
1. Úvodom	9
2. Marxistická ideológia	10
3. Štát a marxizmus	12
4. Internacionalizmus a štát	19
5. Sociálna revolúcia a štát	21
6. Politická akcia a pracujúci	25
• Dodatok	29
◆ Poznámky	30
◆ Krátky slovník cudzích slov	31

Slobodu pre všetkých a prirodzený rešpekt pre túto slobodu: také sú základné podmienky medzinárodnej solidarity – Bakunin.

21. Toto je v podstate línia, ktorou idú dnes labouristickí politici, zvlášť, keď v Austrálii žiadajú zvýšenie moci federálnej vlády.
22. Stúpenci Augusta Comta (1798-1857), zakladateľa sociológie. V jeho neskorších dielach Comte obhajoval Náboženstvo ľudskosti, ktoré má byť vedené akýmsi agnostickým svet-ským duchovenstvom zloženým z vedeckých intelektuálov, ktorí by konali ako morálni a duchovní dozorcovia nového sociálneho poriadku.

Krátky slovník cudzích slov

abstrakcia – myšlienkové vymedzenie, vybratie jednotlivých podstatných znakov javu alebo predmetu v danej úvahe a ponechanie všetkých ostatných znakov bez preskúmania; niečo neskutočné, nereálne, neexistujúce, odtrhnuté od skutočnosti

analogický – obdobný, podobný

antagonizmus – protiklad, protichodná činnosť rôznych javov, látok, procesov, dejov ap.

arbiter – rozhodca v spornej otázke, zmierovací sudca

aristokracia – vládnuca trieda feudálneho zriadenia; vláda šľachty a boháčov

fatalizmus – slepá viera v neodvratný osud, v osudovosť

inaugurálny – nástupný (slávnostne)

junker – v bývalom Prusku šľachtický veľkostatkár

kalvinizmus – učenie švajčiarskeho reformátora evanjelickej cirkvi Jána Kalvína, považujúce bibliu za jediný prameň viery, ale odmietajúci osobný výklad biblie (čo pripúšťa luteránstvo)

klérus – duchovenstvo, kňazstvo

magnum opus – veľké dielo

metafyzika – idealistická teória tvrdiaca, že svet je dačo večné, nemeniteľné, nadprirodzené (do podstaty zmyslov nedostupné)

monarchia – forma vlády alebo štát, na čele ktorého stojí jeden človek, monarcha; samovláda

nihilizmus – úplné popieranie, odmietanie všetkých ustálených hodnôt a zásad spoločenských, mravných

nobilita – šľachta; zámožná spoločnosť

pannemecký – celonemecký

patrimónium – zdedený majetok (obyčajne po otcovi); vlastnícke právo kráľa na všetku pôdu

recipročný – vzájomný; obrátene pomerný

sofizmus – zdanlivo správny, často dvojzmyselný úsudok, podávaný prefikanou formou

Poznámky

1. T.j., marxisti.
2. T.j., 1871.
3. Historický materializmus.
4. Lassalle žil v rokoch 1825-64; brilantný demagóg, spopularizoval (či z vulgarizoval) Marxovo učenie a rozbehol sociálnodemokratické hnutie v Nemecku. Jeho organizácia, Všeobecná asociácia nemeckých pracujúcich, sa s marxistami zjednotila v 1875.
5. Bakuninovo používanie termínu „najvyšší cieľ dejín“ (v zmysle cieľa alebo úmyslu) sa nesmie chápať v teologickom význame, teda neznamená, že si myslel, že povaha vecí je taká, že existuje kozmický cieľ či účel, ktorý udáva všetku kozmickú činnosť. Takáto teória nevyhnutne zahŕňa predstavu určitej smerodajnej inteligencie skrytej za Prírodou. Toto Bakunin, ako materialista, absolútne popieral. „Najvyšším cieľom dejín“ jednoducho myslí ideál, ku ktorému by malo ľudstvo smerovať. O niekoľko riadkov nižšie ho v texte definuje. Ako povedal v inej časti svojich prác, človek je súčasťou univerzálnej Prírody a nemôže proti nej bojovať; „Ale štúdiom jej zákonov, ak sa s nimi určitým spôsobom stotožní, ak ich premení pomocou psychologického procesu náležitého jeho mozgu, na myšlienky a ľudské presvedčenia, oslobodzuje sa od trojitého jarma, ktoré je naňho uvalené 1. vonkajšou Prírodou, 2. vlastnou individuálnou vnútornou Prírodou, 3. spoločnosťou, ktorej je produktom“. (Michail Bakunin a Karl Marx, str. 337.)
6. Toto napísal niekoľko rokov predtým ako Pasteur objavil liek na túto chorobu.
7. Toto je, samozrejme, zo strany Bakunina prehánanie. Takýto vandalizmus nebol bežný. Úpadok kultúry spôsobili politické nepokoje, vpády barbarov a nekonečné vojny, zahraničné a občianske. Kresťania mali sklon radšej opomínať a ignorovať klasickú (antickú) kultúru ako ju prenasledovať. Samozrejme, je pravda, že úpadok a skutočný zánik antickej kultúry značne oslabil intelektuálny pokrok.
8. Babeuf (1762-97) zosnoval „sprisahanie rovných“, aby sa zmocnili moci vo Francúzsku a zaviedol autoritársky rovnostársky komunizmus. Sprisahanie bolo odhalené a sprisahanci popravení.
9. Louis Blanc (1811-82) obhajoval štátny socializmus vo Francúzsku, najmä v období 1840-50.
10. Napísané v septembri 1870.
11. Adolf Thiers (1797-1877), prezident 3. republiky v 1871-73. Najmä on bol zodpovedný za nemilosrdné potlačenie Parížskej komúny.
12. Keď čítame toto a odseky týkajúce sa Spojených Štátov, mali by sme mať na pamäti, že boli písané v 1867, nie dlho po ukončení občianskej vojny. V tom čase nebolo také ľahké ako dnes pochopiť, že Republikánska strana nebola skutočne žiadnou „Stranou slobody“, ale stranou priemyselného kapitalizmu a že občianska vojna sa viedla nie za „oslobodenie otrokov“, ale len aby sa rozhodlo, či by mali zostať movitými otrokmi, alebo či by sa ich štát mal zmeniť na námezdnych otrokov.
13. Satirická narážka namierená na Marxa Sorgom, americko-nemeckým delegátom na konferencii v Haagu.
14. Porovnaj s teóriou James Burnhama v jeho diele *Manažérska revolúcia*.
15. T.j., 1872.
16. Táto veta je, samozrejme, čisto ironická.
17. Radikáli – pokrokovejšie krídlo liberálov, stojace za sociálnu reformu a politické rovnostárstvo, ale nie za zrušenie súkromného vlastníctva či mzdového systému. Preto neboli socialistami. Labouristická strana v súčasnosti zdedila značnú dávku ich politiky.
18. Napísané v septembri 1870.
19. Marxisti a Lassalleisti. Zjednotili sa v 1875.
20. V predchádzajúcej pasáži Bakunin povedal, že Mazzini, tak ako marxisti, chcel využiť silu ľudu, pomocou ktorej by získal politickú moc.

Predslov

V mojej knihe *Michail Bakunin a Karl Marx* som v poznámke pod čiarou uviedol, že mám v úmysle znova vydať určité pasáže z Bakunina v brožúre s názvom *Marxizmus, anarchizmus a štát*. Táto brožúra je naplnením tohto úmyslu; len som trochu pozmenil názov, pretože som mal pocit, že Bakunin tu pojednával o širších a hlbších záležitostiach ako len o hlavných bodoch jednej politickej filozofie v kontraste s druhou. Pojednával o celej problematike ľudskej slobody vo vzťahu k spoločnosti, ku komunite.

Táto otázka je hlavnou otázkou našej generácie. V jej vyriešení spočíva osud ľudstva; pretože, ak odpoveď na túto otázku ľudskej slobody vo vzťahu ku komunite, bude odpoveďou totalitárnu, hovoriacou, že žiadnu nemá, tak potom môžeme naozaj povedať, že postup ľudského pokroku došiel k svojmu koncu. A tento koniec, ak vezmeme na zreteľ okolnosti tohoto atómového veku, môže nastať jedine skrz vojnu a univerzálne zničenie.

Bakunin podáva svoje názory o povahe a možnostiach ľudskej slobody v mnohých častiach svojich diel. Túto povahu a možnosti ľudskej slobody výrazne odlišoval od egoizmu a sebeckého individualizmu. Okrem toho, ako bolo uvedené na prvej strane výťahu, vari najlepšia definícia, ktorú podal, je sformulovaná v nasledujúcich slovách:

„Slobodou rozumieme, na jednej strane, rozvoj (taký komplexný, aký je len možný) všetkých prirodzených schopností všetkých jednotlivcov; a, na strane druhej, ich nezávislosť vzťahujúca sa nie na ich prirodzené a sociálne zákony, ale na zákony uvalené vôľami iných ľudí, či už kolektívnymi alebo oddelenými.

„Ak sa dožadujeme slobody nás, ani prinajmenšom nežiadame zrušenie akýchkoľvek prirodzených vplyvov pochádzajúcich od akýchkoľvek jednotlivcov, či skupiny jednotlivcov, ktoré aktívne pôsobia na nich samotných. To, čo chceme, je zrušenie umelých, privilegovaných, legálnych, oficiálnych vplyvov.“ (*Michail Bakunin a Karl Marx*, str. 300).

S týmto pohľadom na slobodu je spojený i Bakuninov pohľad na autoritu, ktorú v žiadnom prípade neporovnáva s organizáciou a sebadisciplínou, ktoré samotné chápal ako veľmi vhodné. Pôvod toho, čo chápal pod pojmom „autorita“, totiž *právo* ovládať alebo vynucovať poslušnosť, považoval za zásadne náboženský. Myšlienka autoritárstva, podľa ktorej je našou *povinnosťou* poslúchať autoritu, je, podľa neho, odvodená od východiskových bodov náboženstva, hoci neskôr sa premenila do politických podôb. Práve preto tá opozícia voči náboženstvu, ktorá v jeho dielach zohráva poprednú rolu, oveľa väčšiu ako v dielach marxistov a ktorá je niekedy vyjadrená značne zúrivo. Je tu aj ďalší dôvod pre kritiku náboženstva a cirkvi, ktorá je tak častá v jeho dielach – úzke prepojenie medzi náboženstvom a štátom, ktoré rozlišuje hegelská filozofia (proti ktorej Bakunin protestoval). Takto na to poukazovali Gide a Rist: „Štát, podľa Hegela, je agresiou ducha, ktorý si uvedomuje sám seba vo vedomí sveta, zatiaľ čo príroda je vyjadrením toho istého ducha bez vedomia, je *alter ego*-m – duchom v otroctve. Boh pohybuje sa svetom umožnil existenciu štátu. Jeho základ spočíva v moci rozumu realizovať sa vo vôli. Je nevyhnutné o štáte premýšľať nielen ako o danom štáte či ako o osobitnej inštitúcii, ale o jeho základe, či myšlienke, ako o skutočnom prejave Boha. Každý štát, akéhokoľvek druhu, sa účastní na tomto božskom základe.“ (Dejiny hospodárskych doktrín, str. 435).

Táto úzka definícia ducha Boha a štátu je teda dostatočným dôvodom, prečo by mal Bakunin, ako nepriateľ štátu, taktiež považovať za nevyhnutné útočiť i na náboženstvo. Takto, termín „Boh a Štát“, neskôr jeho editormi použitý v zlomku jeho prác, celkom pasuje. Marxisti, na druhej strane, ako stúpenci štátu a zástancovia autority, nepovažovali za také nevyhnutné frontálne útočiť na náboženstvo a teda sa aj stretávali s oveľa menšou nevráživosťou zo strany nábožensky zmýšľajúcich ľudí, na rozdiel od osudu anarchistov.

V samotnom socialistickom hnutí sa môžu názory líšiť, čo je spôsobené relatívnou dôležitosťou dávanej náboženskej otázky; táto záležitosť je tu však spomínaná len pre objasnenie Bakuninovo postoja a ukázanie, že mal logický vývoj, bez ohľadu na to či to bola tá najlepšia taktika na nasledovanie alebo či jeho základné predpoklady boli správne.

Ako sa ukáže v nasledujúcej detailnejšej biografii, výťahy otisknuté v tomto zväzku sú prevzaté hlavne z tých Bakuninových diel, ktoré sa dotýkajú polemiky s Marxom a teda spadajú do rokov 1870-72; avšak pasáže zaoberajúce sa povahou a charakteristikou štátu vo všeobecnosti sú prevzaté hlavne z diela *Federalizmus, socializmus a anti-teológizmus* napísaného v roku 1876 a založeného, ako prezrádza názov, na horespomenutom úzkom prepojení, podľa neho, medzi štátom a náboženstvom.

Nie je to len otázka vzťahu marxistickej doktríny k doktrínam týkajúcim sa slobody a štátu, toľko diskutovaným na nasledujúcich stranách, čo im dáva význam a dôležitosť, ale aj svetla, ktoré vrhajú na systém, ktorý v súčasnosti existuje v sovietskom Rusku a ktorý sa sám nazýva „socialistický“ a „demokratický“, keď v skutočnosti neide ani o jeden ani o druhý, ale o systém v podstate kapitalistický a totalitárny, alebo, ako sa vyjadril Bakunin v pasáži, ktorú budeme citovať neskôr „všetku prácu uskutočňujúci v službách štátu“. Začiatkom 70. rokov 19. storočia Bakunin ukázal, že takýto systém *musí* skončiť, ak sa pokúša transformovať spoločnosť na autoritárskej báze; existencia tohoto hrozivého fenoménu, sovietskej vlády, v polovici 20. storočia, dokonale ukázala, že mal pravdu. Slovanami jeho priateľa a spolupracovníka, Jamesa Guillauma: „Ako mohol niekto chcieť rovnostársku a slobodnú spoločnosť vychádzajúcu z autoritárskej organizácie? To je nemožné.“

Melbourne, 1950
K. J. Kenafick

Bakuninov život

Michail Alexandrovič Bakunin sa narodil 30. mája 1814 v ruskej provincii Tvar. Bol najstarším synom diplomata vo výslužbe, ktorý bol členom starovekej ruskej nobility. Mladý Bakunin prežil svoje detstvo na rodinnom statku, čo mu umožnilo nahliadnuť do mentality roľníkov, čo sa odrazilo na jeho neskorších dielach.

Keď mu bolo 15, po dobrej domácej výuke, ktorú mu poskytli súkromní učitelia, ho poslali do Petrohradu študovať a vstúpiť do delostreleckej školy. Po 5 rokoch vojenskej výuky bol ako vlajkonosič pridelený k regimentu so stanoviskom v Poľsku; avšak monotónny život odľahlej posádky sa pre tohto mladého, veľmi spoločenského a čulého, aristokrata čoskoro stal nesmierne nezáživný. Zahodil svoju províziu a celú vojenskú kariéru a miesto nej začal v Moskve študovať.

Bakunin prežil svoje dospievanie a mladú dospelosť pod železnou despotickou rukou cára Nikolaja I., najdôslednejšieho reakcionára, akého kedy Rusko okúsilo a najnekompromisnejšie represívneho, až do vlády Josifa Stalina. V rámci tohto režimu bol každý typ liberalizmu, hoci i len toho najmiernejšieho druhu, či už v politike, literatúre, alebo náboženstve, bezcitne rozdrvený. Ani v samotnej filozofii sa nezdal byť priestor pre diskusiu a tí, ktorí by sa v západných krajinách venovali politike, v Rusku zasvätili svoju pozornosť filozofii. K ním patril aj Bakunin a vlastne v tom čase bol jeho záujem o politiku takmer nulový. Jeho obľúbenými filozofmi boli Fichte a Hegel; od prvého sa naučil, že sloboda, oslobodenie, nezávislosť sú najvyšším vyjadrením morálneho zákona, od druhého, ktorý v tom čase dominoval, získal vedomosti o dialektike, teórii o tom, že celý život a história predstavujú proces zmierňovania protikladov na vyššej úrovni – alebo, ako to vyjadril Hegel, tézu, antitézu a syntézu. Z tohto prirodzene vznikla teória historickej evolúcie.

Bakunin strávil 5 rokov života (1835-40) štúdiom filozofie v Moskve a následne odišiel do Berlína, aby nadobudol väčšie vedomosti o tejto téme priamo zo zdroja. Politická a intelektuálna atmosféra Nemecka, i napriek jej reakčnosti v porovnaní s Francúzskom a Anglickom, bola v porovnaní s Ruskom takmer pokroková a niektorí ďalší prívrženci Hegela začali z jeho doktríny o dialektike rozvíjať radikálne myšlienky. Medzi nimi bol významný Ludwig Feuerbach, ktorého kniha *Podstata kresťanstva* obsahovala materialistický, teda vlastne ateistický, postoj. Svojim pohľadom zaujal mnohých mladých intelektuálov, medzi ktorými bol aj Karl Marx, Friedrich Engels a Michail Bakunin. Práve vtedy začal Bakuninov intelektuálny rast – rast, ktorý mal Bakunina odvrátiť od ortodoxnej témy cára smerom k téme materializmu, revolučnému socializmu a anarchizmu.

Dodatok

V I. Berlinovej knihe *Karl Marx: Jeho život a okolie* (Home University Library) sú prepísané určité pasáže z Bakuninovho diela, ktoré som nevidel nikde inde a ktoré zdôrazňujú jeho názory na štát a ďalšie pasáže o povahe Marxa. Prvý výber znie takto:

„My, revoluční anarchisti, sme nepriateliami všetkých foriem štátu a štátnej organizácie ... myslíme si, že celý štátny poriadok, všetky vlády, stavajúce sa, na základe ich samotnej povahy, bokom od masy ľudu, sa musia nevyhnutne snažiť ľud podrobiť zvyklostiam a cieľom, ktoré sú mu úplne cudzie. Preto sa vyhlasujeme za nepriateľov ... všetkých štátnych organizácií ako takých a sme presvedčení, že ľud môže byť šťastný a slobodný len vtedy, keď, organizovaný zdola prostredníctvom svojich vlastných autonómnych a úplne slobodných združení bez riadenia akýmikoľvek dozorcami, si bude vytvárať svoj vlastný život“.

„Sme presvedčení, že moc korumpuje tých, ktorí ju majú v rukách rovnako ako aj tých, ktorí sú donútení poslúchať ju. Pod jej ničivým vplyvom sa niektorí stanú nenásytnými a ctižiadostivými tyranmi vykorisťujúcimi spoločnosť v mene záujmov svojich vlastných, či svojej triedy, zatiaľ čo sa iní menia na biednych otrokov. Intelektuáli, pozitivisty²², učitelia, všetci tí, ktorí na prvé miesto dávajú vedu a nie život ... bránia myšlienku štátu, ako jediného možného spasiteľa spoločnosti – čo je celkom logické vychádzajúce z ich chybných premis, že myšlienka stojí pred životom, že jedine abstraktná teória môže vytvoriť počiatočný bod sociálnej praxe ... načrtávajú nutný záver hovoriaci, že keďže takáto teoretická vedomosť je v súčasnosti vlastnená malou hŕstkou, táto hŕstka musí vlastniť spoločenský život, nielen usilovať sa o, ale riadiť všetky ľudové hnutia a že revolúcia neskončí skôr ako sa okamžite neustanoví nová sociálna organizácia; nie slobodné združenie ľudových orgánov ... pracujúcich v súlade s potrebami a inštinktmí ľudu, ale centrálna diktátorská moc koncentrovaná v rukách tejto akademickej menšiny, akoby skutočne vyjadrovala vôľu ľudu. ... Rozdiel medzi takouto revolučnou diktatúrou a moderným štátom je len vo vonkajšej podobe. V podstate sú obe tyraniami menšiny nad väčšinou v mene ľudu – v mene hlúposti mnohých a nadradenej učnosti hŕstky, takže sú rovnako reakčné a navrhujú chrániť politické a ekonomické privilégiá vládnucej menšiny a ... ztročenie nás, aby bol zničený súčasný poriadok len preto, aby oni vybudovali svoju vlastnú pevnú diktatúru v svojom prevedení“ (str. 205-206)

kým výlučne politickému a touto očividnou protichodnosťou k celému programu Internacionály jedinou ranou vyplnili priepasť, ktorú otvorili medzi proletariátom a buržoáziou. Avšak vykonalí viacej ako to, buržoáziu zovreli uzdu proletariátu. Pretože je evidentné, že celé toto politické hnutie, tak vyzdvihované nemeckými socialistami, keďže musí predchádzať ekonomickej revolúcii, môže byť riadené jedine buržoáziou, či ešte horšie, *pracujúcimi premenenými na buržoáziu ich snahou a samolúbosťou* a toto hnutie, ktoré v skutočnosti šľape proletariátu po hlavách, tak ako to robili jeho predchodcovia, nezabudne znova raz odsúdiť proletariát k tomu, aby nebol ničím iným ako slepým nástrojom nevyhnutne obetovaným vo vzájomnom boji rôznych buržoázných strán o dobytie politickej moci, t.j. o moc a právo vládnuť masám a vykorisťovať ich. Každému, kto pochybuje by stačilo ukázať, čo sa odohráva v Nemecku, kde orgány sociálnej demokracie spievajú hymny radosti vidiac kongres profesorov buržoáznej politickej ekonómie (v Eisenaclu) odporúčajúcich proletariátu Nemecka vznešenú a otcovskú ochranu štátov; a v častiach Švajčiarska, kde marxistický program prevláda, v Ženeve, Zürichu, Bazileji, kde Internacionála upadla a stal sa z nej len akýsi druh volebnej skrinky v prospech radikálnej buržoázie. Tieto nepopierateľné fakty sa mi zdajú byť výstižnejšie ako akékoľvek slová.

Sú reálne a logické v tom zmysle, že sú prirodzeným následkom víťazstva marxistickej propagandy. Práve preto na smrť bojujeme proti marxistickým teóriám, presvedčení, že ak by mohli zvíťaziť v rámci celej Internacionály, určite by nezabudli zabiť prinajmenšom jej ducha všade, keďže sa už teraz tak urobili vo veľmi veľkej časti krajín, ktoré sme práve spomenuli.

Inštinktívna vášeň nás pre ekonomickú rovnosť je tak veľká, že ak by mohli dúfať, že ju dostanú z rúk despotizmu, nepochybne a bez veľkého premýšľania by tomu uverili, tak ako uverili už mnohokrát predtým a odovzdali sa despotizmu. Našťastie, historická skúsenosť v určitej miere napomohla aj masám. V súčasnosti začínajú všade chápať, že žiaden despotizmus nemá, ani nemôže mať, ani vôľu ani moc poskytnúť ekonomickú rovnosť. Program Internacionály je v tejto otázke veľmi šťastne jasný. *Oslobodenie pracujúcich môže byť dielom jedine samotných pracujúcich.*

Nie je prekvapujúce, že Marx uveril, že môže vykoristiť z tohto, predsa tak jasného, vyhlásenia, ktoré pravdepodobne sám načrtnol, svoj *vedecký socializmus* ? T.j., organizácia a vláda v novej spoločnosti, ktorá je riadená socialistickými vedcami a profesormi – najhoršia despotická vláda zo všetkých !

Ale zásluhou tejto významnej milovanej „spodiny“ bežných ľudí, ktorí sa im postavili, „spodine“ búriacej sa, pôsobením inštinktu tak nepremožiteľného ako spravodlivého, proti všetkým vládnym fantáziám tejto malej menšiny pracujúcej triedy, ktorá je už pravdepodobne vycvičená a zoradená stať sa pomáhačom nového despotizmu, *vedecký socializmus* Marxa zostane navždy marxistickým snom. Touto novou skúsenosťou, možno ponurejšou ako boli všetky predchádzajúce skúsenosti, bude voľná spoločnosť, pretože proletariát vo všeobecnosti a vo všetkých krajinách je už dnes oživený hlbokou nedôverou voči tomu, čo je politické a voči všetkým politikom na svete akejkoľvek stránickej príslušnosti, pretože všetci klamú, utláčajú, vykorisťujú rovnako, či už ide o toho najčervenšieho republikána alebo najabsolutistickejšieho monarchistu.

V 1842 odišiel do Drážďan v Dolnom Sasku a v októbri v *Deutsche Fahrbeucher* Arnolda Ruga vydal článok pod názvom „Reakcia v Nemecku“, ktorý viedol k revolučným záverom a ktorý sa končil slovami, ktoré sa stali také chýrne: „Dajme svoju vieru do večného ducha, ktorý ničí a vyhladzuje len preto, lebo je nepreskúmateľným a večným kreatívnym zdrojom všetkého života. Aj túžba ničiť je kreatívnu túžbou“.

Opúšťajúc Dolné Sasko, ktoré sa pre neho kvôli tomuto článku stalo príliš horúce, Bakunin v roku 1843 odišiel do Švajčiarska. Tu sa zoznámil s Wilhelmom Weitlingom a jeho dielami. Tento človek bol nemeckým komunistom samoukom, ktorý hlásal revolúciu a socializmus slovami, ktoré boli predzvesťou neskoršieho anarchizmu. Hovoril napríklad: „Dokonalá spoločnosť nemá žiadnu vládu, len správne orgány, žiadne zákony, len povinnosti, žiadne tresty len prostriedky nápravy“. Tieto náhľady značne zaujali a ovplyvnili slobodu milujúceho Bakunina. Spôsobili však uväznenie Weitlinga a keď sa cárska vláda domočila o Bakuninovo prepojenie s Weitlingom, mladý muž bol povolaný späť do Ruska. Odsíť odmietol, preto bol vykázany. Na krátky čas odišiel do Bruselu a potom, začiatkom 1844, do Paríža.

Bakuninovo pobyť v Paríži mal osudový význam pre jeho intelektuálny rast. Stretol sa tu s dvomi mužmi, ktorých vplyv na jeho myslenie bol ohromný. Boli nimi Karl Marx a Pierre-Joseph Proudhon. V tom čase viedol Bakunin s Marxom mnohé diskusie. Skutočné nadanie, vzdelanosť a revolučný zápal a energia tohoto nemeckého mysliteľa naňho ohromne zapôsobili. Avšak jeho arogancia, sebeckosť a žiarlivosť v Bakuninovi vzbudzovali odpor. Práve tieto nedostatky Bakunin vôbec nemal a už len tento bytostný rozdiel znamenal problém v tom, aby títo dvaja veľkí muži dokázali vzájomne vychádzať, hoci ich názory v mnohých ohľadoch neboli nepodobné a keby vonkajšie vplyvy schválne neotrúvali ich vzťahy v neskoršom období.

Ale v tomto období na začiatku 40. rokov 19. storočia ich rozdiely ešte nedozreli a Bakunin sa od Marxa bezpochyby naučil mnoho z učení o historickom materializme, ktorý je tak dôležitým prvkom v dielach oboch týchto významných mysliteľov.

V tomto období sa od Proudhona naučil oveľa viacej ako od Marxa. Proudhona by sme mohli považovať za otca moderného anarchizmu, pretože on úplne odmietol samotnú koncepciu autority, v politike aj v náboženstve. Vo svojich ekonomických názoroch obhajoval schému pomenovanú ako mutualizmus, kde najdôležitejšiu rolu hrá národná banka založená na vzájomnej dôvere všetkých, ktorí boli zapojení vo výrobe. Bakunin túto myšlienku nevyzdvihoval, pretože viacej ho zaujali marxistické ekonómie a obhajoval systém kolektivismu, ale plne oceňoval ducha slobody, ktorý dýchal zo všetkých Proudhonových diel a prejavov a za to si ho vážil viacej ako Marxa, o ktorom úprimne povedal, že postráda ducha slobody; veď nakoniec, od hlavy k päte zostal autoritárom.

Koncom 1847 bol Bakunin vypovedaný z Paríža za prejav obhajujúci slobodu pre Poľsko, ktorý sa veľmi dotkol cárskej vlády. Tá vyvinula nátlak na francúzsku vládu, aby naňho podala žalobu. Niekoľko mesiacov strávil Bakunin v Bruseli, ale februárová revolúcia v 1848, ktorá zvrhla kráľa Filipa a ustanovila druhú republiku, mu umožnila vrátiť sa do Paríža a zaujať významnú úlohu v politických prejavoch tých dní. Čoskoro ho ale zaujali vzrastajúce revolučné hnutia v Strednej Európe. V Prahe sa účastnil na krátkej vzbure v máji 1849, na ďalšej v Drážďanoch. To viedlo k jeho zatknutiu a nakoniec k jeho vydaniu do Ruska, ktoré si naňho robilo nároky ako na utečenca. Strávil 8 strašných rokov v samoväzbe a bola to len smrť nezmieriteľného Nikolaja I. a nástup miernejšieho Alexandra II., čo umožnilo jeho rodine zaistiť jeho prepustenie. Ďalšie 4 roky strávil pod dozorom na Sibíri, kde sa oženil. Nakoniec, v roku 1861 utiekol na amerických plavidlách, ktoré smerovali do Japonska a koncom roka sa dostal do Londýna.

V Londýne určitý čas pracoval s Alexandrom Herzenom, ruským liberálom, na jeho publikáciách adresovaných Rusom. Načas odišiel do Poľska, so snahou pomôcť tamajšiemu povstaniu a potom sa usadil v Taliansku. Tu sa stretol s náboženským nacionalizmom Mazziniho, človeka, ktorého si osobne nesmierne vážil (stretol ho už v Londýne), ale ktorého myšlienky sa mu od podstaty nepáčili. To ho viedlo k zdôrazňovaniu protipatriotických a protináboženských prvkov v jeho vlastných názoroch, ktoré sa v tomto období, polovici 60. rokov 19. storočia, stali vlastne tými, ktoré neskôr nazval „anarchizmom“.

V 1867 odišiel do Ženevy, aby navštívil inauguračný kongres Ligy za mier a slobodu, čo bol buržoázny orgán, o ktorom si myslel, že by mohol mať nejaký význam pre účely socialistickej propagandy. Skoro však zistil, že to možné nie je (jeho postoje, ako sú zaznamenané v článku „Federalizmus, socializmus a anti-teológizmus“, boli príliš radikálne) a miesto toho sa sústredil na Prvý Internacionálu, ktorá bola založená do značnej miery prostredníctvom pôsobenia Marxa, v 1864. Potom, čo opustili Ligu za mier a slobodu, Bakunin a jeho priatelia založili Alianciu Socialistickej Demokracie a tento orgán sa teraz uchádzal o pripojenie k Internacionále. Začlenenie vzbudilo podozrenia Marxa, ktorý cítil žiarlivé prívlastňovanie ohľadom Internacionály a mal nemecky ladenú antipatiu voči všetkému, čo pochádzalo od nejakého Rusa. Prvotný návrh bol preto zamietnutý a Aliancia bola pripustená len do sekcií, až nakoniec ako oddelený orgán bola rozpustená (júl, 1869).

V septembri toho istého roku sa v Bazileji konal kongres Internacionály. Tento kongres vyhovel Bakuninovej predstave, že dedičstvo (*pozn. prekl. – pravdepodobne myslená otázka štátu*) by malo byť zrušené a odmietol Marxove názory týkajúce sa tejto problematiky. To bol začiatok trhliny medzi Marxom a jeho prívržencami na jednej strane a Bakuninom a jeho prívržencami na strane druhej. V podstate tu išlo o rozdiel v otázke týkajúcej sa úlohy štátu v socialistickom programe. Podstatou marxistického postoja bolo to, že štát musí byť použitý na uskutočnenie a upevnenie socializmu. Pohľad bakuninistov (v tom čase sa začali nazývať „anarchistami“) bol ten, že štát musí byť zrušený a že v žiadnom prípade nesmie byť použitý k dosiahnutiu či už socializmu alebo akejkoľvek formy sociálnej spravodlivosti pre pracujúcich.

Tieto rozdiely sa rýchlo šírili vnútri Internacionály a prehĺbili sa vo Švajčiarsku (kde práve vtedy Bakunin žil) vďaka ruskému pristaňovalcovi menom Utin, ktorý pomocou metód „politkej vraždy“ otrávil Marxovu, už tak žiarlivú a pomstychtivú, myseľ ešte viacej proti Bakuninovi. Bakunin sa právom rozhorčoval nad kampanou osočovania, ktorá sa proti nemu v tom období spustila, avšak mal znášavú a ušľachtilú povahu a kvôli jeho výhradám voči Marxovej taktike (ktorá bola až prorocká vzhľadom na neskoršie „komunistické“ metódy), nikdy neodmietol Marxovu veľkosť ako socialistu a mysliteľa. Dokonca v tej dobe začal do ruštiny prekladať Marxov *Kapitál*, knihu, ktorú si výrazne pochvaloval a ktorej ekonomické učenie nadšene podporoval.

Začiatkom 1870 bol Bakunin zamestnaný hlavne pokusmi vyburcovať ruský národ k povstaniu. Táto činnosť spočívala v spolupráci s fanatickým mladým revolucionárom Sergejom Nečajevom. Ten v Rusku spáchal politický atentát a podarilo sa mu Bakunina oklamať tak, že ten mu to odpustil. Vydal tiež „Revolučný katechizmus“, ktorý bol často nesprávne vykladaný ako dielo Bakunina a ktorý hlásal najnášľivejšiu a najnemorálnejšiu taktiku voči danej spoločnosti. Interné dôkazy dokazujú, že nemohlo ísť o Bakunina, pretože on neobhajoval takéto postoje; a keď si konečne uvedomil Nečajevovu bezcharakternosť, prestal sa s ním stýkať. Utečenec bol neskôr vydaný do Ruska a zomrel vo väzení. Celá epizóda Bakuninovi značne ublížila a dala mu, kvôli spojeniu s Nečajevom, povest' obhajcu násilia a nemorálnosti, ktorú si vôbec nezaslúžil.

Francúzsko-nemecká vojna, ktorá vypukla v júli 1870, viedla k napísaniu Bakuninových najvýznamnejších diel. Obracal sa k sociálnej revolúcii, ktorou by časť roľníkov a pracujúcich zvrhla reakčný režim Napoleona III. a odmietal nemeckých votrelcov pod vedením Bismarcka. So zámerom vyburcovať takéto hnutie napísal *List Francúzovi* a potom, v septembri, po páde druhého cisárstva a ustanovení tretej republiky, odišiel do Lyonu, aby zahájil anarchistický vzostup. Kvôli nedostatku rozhodnosti a podpory samotných predákov pracujúcich, i napriek Bakuninovu dožadovaniu sa energického činu, hnutie, po počiatočnom a krátkom úspechu, upadlo a Bakunin ušiel do Marseille, odtiaľ do Locarna, odkiaľ predtým išiel do Lyonu.

Toto fiasko Bakunina hlboko zatrpčilo a sklúčilo. Odkedy sa buržoázia obrátila k pracujúcim v revolúciách v 1848, stratil v ňu všetku vieru. A teraz. Samotní pracujúci sa predstavili ako nečinní a Bakunin sa stal veľmi pesimistickým ohľadom ich budúcnosti. Následkom týchto udalostí vtedy napísal svoje najväčšie dielo, Nemecká hrôzovládna ríša a sociálna revolúcia. Názov naznačoval spojenectvo medzi hrôzovládou ruského cára a novou nemeckou ríšou Bismarcka a Wilhelma I. smerujúcou k rozdrveniu sociálnej revolúcie. Dielo nadobudlo značný rozsah. Pojednávalo o extrémne rozvláčajúcej ceste každého spôsobu metódy tém (politických, historických, eko-

Je to tá istá nemecká povaha a tá istá logika, ktorá ženie marxistov priamo a osudovo do toho, čomu my hovoríme buržoázny socializmus a k novému politickému paktu medzi buržoáziou (jej časťou, ktorá sa označuje ako radikáli, alebo ktorá je donútená stať sa takou) a „inteligentnou“, váženou, t.j. náležite zburžoazenou menšinou mestského proletariátu, ku škode mase proletariátu nielen na vidieku, ale aj v mestách.

Taký je skutočný význam kandidatúr pracujúcich do parlamentov existujúcich štátov a dobytia politickej moci pracujúcou triedou. Čo nie je jasné, už len z pohľadu mestského proletariátu, výlučne v prospech ktorého je požadované zmocnenie sa politickej moci, nebude ľudová povaha tejto moci nikdy ničím iným ako fikciou? Pre niekoľko stoviek tisíc, či len desiatok tisíc, či čo i len zopár tisíc ľudí nebude možné účinne uplatňovať túto moc. Nikdy ju neuplatnia pomocou zástupcov, t.j. tak, že zveria svoju moc skupine ľudí, ktorú si zvolia, aby ich zastupovala a vládla im, čo jej celkom určite umožní znova sa uchýliť k všetkým tým klamom a otroctvám zastupiteľských či buržoáznych režimov. Po krátkej chvíli slobody či revolučnej orgie, sa občania nového štátu prebudia, aby zistili, že sú otrokmi, hračkami a obeťami nových mocichtivcov. Človek dokáže pochopiť ako a prečo by sa mali šikovní politici s veľkou vášňou zapájať do programu, ktorý otvára tak široký horizont ich ambícií; ale že by skutoční pracujúci, ktorí ako živý plameň nosia vo svojich srdciach pocit solidarity so svojimi druhmi, ktorí sú na celom svete v otroctve a mizérii a ktorí si želajú oslobodiť sa nie pomocou uškodenia všetkým, ale pomocou oslobodenia všetkých, aby mohli samotní byť so všetkými slobodní a nestali sa tyranmi vo vlastnom prevedení; že by títo úprimní pracujúci mohli byť okúzlení takýmto programom, to sa dá pochopiť oveľa ľahšie.

Ja som si ale pevne istý, že o niekoľko rokov nemeckí pracujúci rozpoznajú osudové následky teórie, ktorá favorizuje akurát tak snahu ich buržoáznych vodcov či určitých výnimočných pracujúcich, ktorí sa snažia vyšplhať sa po ramenách svojich súdruhov a stať sa vládnuou a vykorisťujúcou buržoáziou vo vlastnom prevedení – som si istý, že nemeckí pracujúci túto teóriu odmietnu s opovrnutím a hnevom a že sa chopia skutočného programu oslobodenia pracujúcej triedy, programu zničenia štátov s takou vášňou ako to v súčasnosti robia pracujúci vo významných stredozemných krajinách akými sú Francúzsko, Španielsko, Taliansko. Takisto to platí aj o holandských a belgických pracujúcich.

Zároveň však uznávame jasné právo nemeckých pracujúcich ísť cestou, ktorá sa im javí ako najlepšia pod podmienkou, že aj oni nám nechajú rovnakú voľnosť. Uznávame aj to, že je dosť možné, že celá ich história, ich konkrétna povaha, stav ich civilizácie a celá ich situácia v súčasnosti, ich núti ísť touto cestou. Nechajme pracujúcich Nemecka, Ameriky a Anglicka nech sa pokúsia vybojovať politickú moc, keď po nej túžia. Nech ale aj oni dovoľia pracujúcim v iných krajinách pochodovať s rovnakou energiou smerom k zničeniu všetkej politickej moci. Sloboda pre všetkých a prirodzený rešpekt k tejto slobode, toto sú základné podmienky medzinárodnej solidarity.

Nemecká sociálnodemokratická strana práce založená v 1869 Liebknechtom a Bebelom, pod záštitou Marxa, vo svojom programe oznamuje, že *dobytie moci je úvodnou podmienkou ekonomického oslobodenia proletariátu* a že teda následne okamžitým cieľom strany musí byť organizácia širokosiahlej legálnej agitácie za vybojovanie všeobecného volebného práva a všetkých ďalších politických práv; jej konečný cieľ – ustanovenie veľkého panameckého a tzv. ľudového štátu.

Medzi týmito smerom a cieľom Aliancie [Bakuninova organizácia], ktorá odmietala každú politickú akciu, s tým, že nemala ako okamžitý a priamy cieľ víťazstvo pracujúcich nad kapitalizmom a následne zrušenie štátu, existuje rovnaký rozdiel, rovnaká priepasť, ako medzi proletariátom a buržoáziou. Aliancia, berúc program Internacionály vážne, opovrživo odmietla každý kompromis s buržoáznuou politikou, nech už by na seba vzal podobu akokoľvek radikálnu a socialisticú, odporúčajúc proletariátu, že jediná cesta skutočného oslobodenia, jediná politika, ktorá je pre nich skutočne užitočná je výlučne *negatívna* politika zničenia politických inštitúcií, politickej moci, vlády vo všeobecnosti, štátu a nutný dôsledok je medzinárodná organizácia síl proletariátu rozptýlených do revolučnej sily namierenej proti všetkej ustanovenej moci buržoázie.

Nemeckí sociálni demokrati, celkom naopak, tak poľutovaniahodne, kážu pracujúcim, aby ich počúvali, aby prijali za okamžitý cieľ ich združenie, legálnu agitáciu smerujúcu k predbežnému dobytíu politických práv; takto podriaďujú hnutie za ekonomické oslobodenie hnutiu predovšet-

jich politických cieľov, keďže to bola vždy všemocná páka ľudu, z ktorej potom môžu vyťažiť úžitok pre seba. Takto sa títo ľudoví demokrati stávajú „socialistami“ nového druhu. Ale ich „socializmus“ neide ďalej ako po neškodné sny o buržoáznom kooperativizme.

Na kongrese v Eisenachu v auguste 1869 prebiehali rokovania medzi zástupcami dvoch strán, stranou práce a demokratickou stranou, a tie vyústili do programu, ktorý definitívne vytvoril Sociálnodemokratickú stranu práce. Tento program je kompromisom medzi socialistickým a revolučným programom Internacionály, ktorý sa prijal na kongresoch v Bruseli a Bazileji a programom buržoáznej demokracie. Tento nový program sa dovoľával „slobodného ľudového štátu“, v ktorom by bola zrušená celá triedna nadvláda a celé vykorisťovanie. Politická sloboda bola vyhlásená za najnaliehavejšiu potrebnú podmienku pre ekonomické oslobodenie pracujúcej triedy. V dôsledku toho sa stala sociálna otázka neoddeliteľná od politickej. Jej rozriešenie bolo možné len v demokratickom štáte. Strana bola deklarovaná za združenú s Internacionálou. Boli vytyčené určité neodkladné ciele: volebné právo pre mužov, referendum, bezplatné a povinné vzdelanie, oddelenie cirkvi od štátu, sloboda tlače, štátna pomoc družstvám pracujúcich.

Tento program nevyjadruje socialistické a revolučné snahy pracujúcich, ale politiku lídrov. Je priame protirečenie medzi programom Internacionály a horenačrtnutým čisto národným programom, medzi socialistickou solidaritou pracujúcej triedy a politickým patriotizmom národného štátu. Takto sa sociálni demokrati nachádzajú v pozícii, kedy sú zjednotení so svojimi buržoáznyimi krajanmi proti zahraničným pracujúcim; a ich patriotizmus potlačil socializmus. Samotní otroci nemeckej vlády sa stávajú vznepení voči francúzskej vláde, ako voči vláde tyranov. Jediný rozdiel medzi Bismarckom a Napoleonom III. bol ten, že jeden bol darebákom úspešným a druhý neúspešným, jeden bol lotrom a druhý lotrom o polovicu väčším.

Myšlienka nemeckých socialistov o Slobodnom štáte je pojmovým protirečením, neuskutočiteľným snom. Socializmus zahŕňa zničenie štátu, tí, ktorí podporujú štát musia odsúdiť socializmus; musia obetovať hospodárske oslobodenie más politickej moci nejakej privilegovanej strany – a v tomto prípade to bude buržoázna demokracia.

Program sociálnych demokratov skutočne navrhuje využiť buržoáznych demokratov, aby pomohli pracujúcim dosiahnuť sociálnu revolúciu, potom, čo pracujúci pomôžu buržoázii dosiahnuť revolúciu politickú. Spôsob, akým sadli na lep buržoáznyim myšlienkam je prejavovaný v zozname okamžitých cieľov, ktoré s výnimkou posledného, obsahuje známy program buržoáznej demokracie. A v skutočnosti, tieto okamžité ciele sa stali ich skutočnými cieľmi tak, že nechali Sociálnodemokratickú stranu stať sa skutočným nástrojom v rukách buržoáznych demokratov.

Chce úprimne samotný Marx antagonizmus jednej triedy voči druhej triedy, antagonizmus, ktorý činí absolútne nemožnú akúkoľvek participáciu más na politickej akcii štátu? Pretože táto akcia, zvažovaná nielen buržoáziou, nie je dosažiteľná: nie je možná, ak sa rozvíja v spojení s nejakou stranou tejto triedy a ponechá sa, aby bola sama vedená buržoáziou. Marx si toho musí byť vedomý a okrem toho, to, čo sa v súčasnosti odohráva v Ženeve, Zürichu, Bazileji a v celom Nemecku by mu malo otvoriť oči, ak ich mal zatvorené, čomu úprimne neverím. Ja nemôžem uveriť, že sa to zmení, keďže som si prečítal reč, ktorú nedávno mal v Amsterdame, v ktorej povedal, že v určitých krajinách, možno i v samotnom Holandsku, môže byť sociálna otázka vyriešená pokojnou cestou, legálne, bez použitia sily, priateľsky, čo nemôže znamenať nič iné ako toto: môže byť vyriešená sériou úspešných, pacifických, dobrovoľných a súdnych kompromisov medzi buržoáziou a proletariátom. Nič iné nikdy nepovedal ani Mazzini.²⁰

Mazzini a Marx v otázke dôležitosti kapitálu došli k zhode – významné sociálne reformy, ktoré majú oslobodiť proletariát môžu byť uskutočnené len vo významnom demokratickom, republikánskom, veľmi mocnom a silne centralizovanom štáte, ktorý pre náležité blaho ľudí, aby mu mohol poskytnúť vzdelanie a sociálne zabezpečenie, musí na nich, prostredníctvom ich vlastného hlasu, uvaliť veľmi silnú vládu.²¹

Tvrdím, že ak vôbec niekedy bude takzvaná sociálna demokracia pokračovať cestou politických požiadaviek, dostane sa do pozície, keď bude nútená poprieť, skôr či neskôr, cestu ekonomických požiadaviek, cestu štrajku. Tak nezlúčiteľné sú v skutočnosti tieto dva smery.

nomických, náboženských, filozofických, metafyzických, etických a dokonca aj astronomických), pre ktoré Bakunin v Dodatku podal vysvetlenie svojich myšlienok o Systéme prírody, ktorý bol úplným a dôsledným materializmom. Časť známa ako „Boh a Štát“ je púhym zlomkom tohto ešte veľkolepejšieho diela, ktoré je vlastne Bakuninovým „magnum opus“, jeho testamentom, ako ho nazval. Pracoval na ňom striedavo od konca 1870 do konca 1872 a ani potom sa mu ho nepodarilo dokončiť. (Časti tohto diela, napísané v novembri a decembri 1872, boli podrobne citované v texte).

Parížska komúna z marca-mája 1871 ho veľmi zaujala, hoci si už nerobil žiadne ilúzie o víťazstve pracujúcich v nejakej blízkej budúcnosti. Predsa však, udalosti Komúny považoval za praktické potvrdenie jeho teórií v protiklade s Marxovými a štúdium histórie tejto historickej epizódy by jeho tvrdenie, zdá sa, potvrdilo. V tom istom roku, 1871, mal spor s Mazzinim, ktorý útočil ako na Internacionálu, tak aj na Komúnu. Prvú považoval za protinacionalistickú a druhú za ateistickú, čím, pre Mazziniho náboženský nacionalizmus, boli obe neprijateľné. Bakunin odpovedal s úctou ale prudko v brožúre *Politická teológia Mazziniho*, ktorá bola v Taliansku v širokom obehu a mala veľký vplyv na taliansku pracujúcu triedu, ktorá sa z veľkej časti naplnila anarchistickými myšlienkami. Bakuninove myšlienky sa stali plodné aj v Španielsku a v menšej miere aj vo Francúzsku.

V roku 1872 bol zamestnaný nadchádzajúcim kongresom Internacionály v Haagu. Toto stretnutie, ktoré sa konalo v septembri, bolo „zosnované“ marxistami spôsobom, ktorým sa neskoršie „komunistická“ taktika stala veľmi dobre známa. K rovnako známej taktike „politickej vraždy“ sa uchýlil aj Marx, čo viedlo k jeho trvalej diskreditácii, a Bakunin a jeho najbližší priateľ a spolupracovník, James Guillaume, boli vylúčení z Internacionály, ktorej ústredia boli v rovnakom čase presunuté do New Yorku, aby sa predišlo tomu, že by sa dostali do rúk proti-marxistov, ktorí v Internacionále tvorili skutočnú väčšinu. Tým sa organizácia onedlho oslabila a odumrela vo svojom cudzom domove. Anarchisti ale založili novú Internacionálu vo Švajčiarsku a tá trvala niekoľko rokov, pokiaľ žil sám Bakunin.

Bola založená na Bakuninovej myšlienke, že Internacionála pracujúcich má byť voľnou asociáciou plne autonómnych, národných skupín, ktoré sa budú venovať len ekonomickému boju. To sa líšilo od Marxovej snahy – premeniť ju na značne centralizovaný a prísne kontrolovaný nástroj politických manévrov – čo vlastne Lenin neskôr urobil s Treťou Internacionálou.

Aby uvoľnil svoju mrzutosť a vysvetlil svoj postoj k Marxovi a marxizmu, Bakunin napísal obširny list do bruselských novín *Liberte*, a početné výťahy z tohto listu boli otisknuté na nasledujúcich stranách.

V 1873 sa Bakunin formálne vzdal politickej činnosti. Mal neustále zdravotné ťažkosti spôsobené dlhými rokmi samoväzby v ruských väzeniach a hoci bol človekom veľkých mier, fyzickej sily a váhy, predčasne zosorol.

V máji 1874 však ešte poslednýkrát aktívne vystúpil, keď viedol povstanie v talianskej provincii Bologna; ktoré však dopadlo ako úplné fiasko. Bolo myslené ako politická demonštrácia a v súlade s Bakuninovým názorom, že takéto akcie by sa mali využívať ako prostriedky prebúdzania záujmu ľudí. Akokoľvek, nemal už žiadnu vieru v používanie politickej akcie (v zmysle volenia v parlamentných voľbách a referende) od obdobia neúspešných revolúcií v 1848 s dozvukmi zrady pracujúcich a samotnej demokracie buržoáziou. Súhlasil s Proudhonovým diktom (ktoré vzišlo z rovnakých udalostí), že všeobecné volebné právo bolo kontrarevolúciou.

Jeho učenie však ale nemalo nič spoločné s nihilistickou taktikou bombového násillia a vraždenia, ktorú si po jeho smrti osvojili niektorí anarchisti a ktorá mala za následok poškodenie povesti hnutia. Veril v masové organizácie, v solidaritu a individualizmus považoval za buržoáznu ideológiu - za púhu výhovorku pre egoizmus. Skutočná sloboda mohla byť dosiahnutá len v a prostredníctvom spoločnosti.

Bakunin bol inými slovami socialista, alebo ako sa často nazýval, kolektivist. Jeho socializmus pochádzal z libertínskej školy a výrazne odmietal autoritu a, nadovšetko, štát. V tejto úcte nasledoval učenie Proudhona, nie Marxa. Jeho systém vlastne pozostáva z proudhonskej politiky a marxistickej ekonomiky.

Bakunin zomrel v Berne 1. 7. 1876 a bol pochovaný na tamojšom cintoríne. Presne 70 rokov po jeho smrti, 1. 7. 1946, stálo pri jeho hrobe zhromaždenie medzinárodných anarchistov, aby takto prejavili úctu jeho pamiatke.

Posolstvo, ktoré sa snažil hlásať Bakunin v prvom rade, bolo, že pracujúcich môžu oslobodiť jedine pracujúci; inými slovami, túžil po podnietení sebaaktivity pracujúcej triedy. Nikdy neprestával citovať oslavovaný slogan Prvej Internacionály: „Oslobodenie pracujúcich musí byť dielom samotných pracujúcich“ a z koncepcie "pracujúcich" výrazne vylúčil tých bývalých pracujúcich, ktorí tým, že nadobudli vodcovskú pozíciu voči hnutiu pracujúcej triedy, sa snažili urobiť zo seba samých jeho pánov a viesť ho smerom, ktorý si sami určili. Bakunin to nechápal ako oslobodenie, bola to len zmena pánov. On chcel triumf Ľudstva – ideu, ktorú si prepožičal od významného filozofa pozitivizmu, Augusta Comta, o plnom rozvoji všetkých ľudí v prostredí slobody a rovnosti.

Toho sa, podľa neho, nedá dosiahnuť prostredníctvom metód predstavovaných Marxom a na nasledujúcich stránkach načrtol obraz toho, ako by marxistický štát vlastne vyzeral. Prekvapujúca podobnosť tohto náčrtu a súčasného sovietskeho Ruska je kvôli faktu, že Lenin, zakladateľ režimu, sám produkt despotického cárskeho režimu, kládol veľký dôraz na autoritársky aspekt marxizmu, v protiklade s demokratickejšími prvkami anarchizmu. Bakunin sa domnieval, že autoritárske prvky marxizmu by, ak by sa dostali k moci, v praxi prevládli, a nemýlil sa.

Je očividné, že marxizmus a bakuninizmus, napriek týmto rozdielnostiam, mali veľa spoločného a sám Bakunin to nezabudol na nasledujúcich stránkach zdôrazniť. Oba systémy sa zakladali na myšlienke historického materializmu, oba akceptovali triedny boj, oba boli socialistické v zmysle odmietania súkromného vlastníctva výrobných prostriedkov. Líšili sa v tom, že bakuninizmus odmietal akceptovať štát za akýchkoľvek okolností, že odmietal stranícku politiku či parlamentnú akciu a že sa zakladal na princípe slobody, v protiklade k princípu autority: a vlastne, je to tento duch slobody (nie individualizmus), čo odlišuje Bakunina od Marxa a vo svetle ktorého musí byť interpretovaná jeho kritika Marxa a marxizmu. Mal skutočný inštinkt, že je to samotný človek, kto môže skutočne oslobodiť seba samého.

Do dneška sa však oslobodenie pracujúcich ešte nikde nedosiahlo, ani metódami Bakunina ani Marxa (a už určite nie v sovietskom Rusku). V súčasnosti však militantnejšie prvky v ľavicových a anti-stalinistických socialistických hnutiach začínajú dávať Bakuninovu učenie serióznejšiu pozornosť akú mu kedy dávali marxisti; a niektoré z nich začínajú cítiť, že na tom, čo hovoril, nakoniec predsa len niečo mohlo byť. Ak teda bude socialistické hnutie, vo svojich militantnejších a revolučnejších aspektoch aj naďalej existovať všade na svete, je možné že politické teórie Marxa by vari mohli byť akousi cestou k Bakuninovým a že nakoniec prevládne ako inšpirujúci génius militantného a demokratického socializmu.

okolo neho a ktorí majú najmenší vplyv, priamy či nepriamy, na jeho život, nie sú rovnako slobodní. Túto pravdu možno najsť vynikajúco vyjadrenú v Deklarácii práv človeka načrtnutej Robespierreom, kde sa prehlasuje, že *otroctvo jediného človeka je otroctvom všetkých*.

Solidarita, ktorú požadujeme má ďaleko od toho, aby bola výsledkom akejkoľvek umelej či autoritárskej organizácie a môže byť jedine spontánnym produktom sociálneho života, ekonomického ako aj morálneho; výsledkom slobodnej federácie spoločných záujmov, snáh a smerov. Jej zásadnými základmi sú *rovnosť, kolektívna práca* – ktorá sa stáva záväznou nie skrz silu zákona, ale skrz silu faktov – kolektívne vlastníctvo; smerodajným svetlom *skúsenosť* – čo je vlastne prax kolektívneho života; *vedomosti a štúdium*; a jej konečným cieľom je ustanovenie Ľudskosti; a teda zánik všetkých štátov.

Taký je ideál, nie božský, nie metafyzický, ale ľudský a praktický, ktorý jediný sa zhoduje s modernými snahami latinských a slovanských národov. Chcú úplnú slobodu, úplnú solidaritu, úplnú rovnosť, jedným slovom chcú jedine Ľudskosť a neuspokojia sa s ničím menej, ani z ich dočasnou a krátkodobou. Marxisti ich snahy odsúdia ako pochabosť; to sa deje už dlho, ani to však tieto národy neodradilo a nikdy nevymania vznešenosť svojho cieľa za jasne buržoázne otrepané frázy marxistického socializmu.

V tomto zmysle je ich ideál praktický. Jeho uskutočnenie bude oveľa ľahšie, ako uskutočnenie ideálu marxistického, ktorý, mimo chudobu svojho cieľa, predstavuje taktiež vážnu nevyhodu v tom, že je absolútne neuskutočniteľný. Nebude to prvýkrát, čo budú múdri, rozumní ľudia a obhajcovia vecí praktických a možných označení za utopistov a že tí, ktorí sú dnes nazývaní utopistami budú zajtra nazývaní praktickými. Absurdita marxistického systému spočíva práve vo viere, že prostredníctvom nadmerného obmedzovania socialistického programu, aby mohol byť prijateľný pre buržoáznych radikálov¹⁷, premenia týchto buržoáznych radikálov na mimovoľných a nútených sluhov sociálnej revolúcie. V tom je veľký omyl; všetky historické skúsenosti nám ukazujú, že spojenectvo uzavreté medzi dvomi odlišnými stranami sa vždy končí ziskom pre tú z nich reakčnejšiu; toto spojenectvo nevyhnutne oslabuje stranu pokrokovejšiu, tým, že jej program je ukrátený a deformovaný, zničením jej morálnej sily, jej sebadôvery, zatiaľ čo reakčná strana, vinná z ľži je vždy a viac ako predtým vernejšia sama sebe.

Pokiaľ ide o mňa, nezdráham sa povedať, že každé marxistické koketovanie s radikalizmom buržoázie, či už reformistickým alebo revolučným, nemôže mať iný následok ako demoralizáciu a dezorganizáciu rastúcej moci proletariátu a následne nové upevnenie moci buržoázie.

Kapitola 6

Politická akcia a pracujúci

V Nemecku sa už socializmus stáva hroživou silou¹⁸, i napriek reštriktívnym a tvrdým zákonom. Strany pracujúcich¹⁹, sú otvorene socialistické – v zmysle, že chcú socialistickú reformu vzťahov medzi kapitálom a prácou a vec chápu tak, že aby mohla byť táto reforma dosiahnutá, musí byť najprv reformovaný štát a že ak nedovolí, aby mohol byť reformovaný pokojnou cestou, musí byť reformovaný politickou revolúciou. Táto politická revolúcia, tvrdia, musí predchádzať sociálnej revolúcii. Ja to však považujem za osudový omyl, pretože takáto revolúcia by bola nutne buržoáznou revolúciou a vytvorila by len buržoázny socializmus, čiže by to viedlo len k novému vykorisťovaniu, rafinovanejšiemu a pokryteckejšiemu, ale o nič menej krutejšiemu, ako bolo to minulé. Táto myšlienka politickej revolúcie predchádzajúcej sociálnej revolúcii dokorán otvorila dvere Sociálnodemokratickej strany všetkým radikálnym demokratom; ktorí sú len pramálo socialistami. A lídri strany, čo je proti inštinktom samotných pracujúcich, sa dostali do tesného spojenia s buržoáznymi demokratmi z Ľudovej strany (liberáli), ktorá je voči socializmu dost' nepriateľská, čo dokazuje jej tlač i politici. Lídri Ľudovej strany si však všimli, že táto proti-socialistická prezentácia pracujúcich uráža a zmenili tón, pretože potrebujú asistenciu pracujúcich pri dosahovaní svo-

tento pannemecký štát, tento republikánsky a takzvaný ľudový štát, ktorý je im v blízkej či vzdialenejšej budúcnosti sľubovaný, by nebol ničím iným, ak by vôbec bol uskutočnený, než novou podobou tvrdého otroctva proletariátu.

Nezdá sa, že by to doteraz pochopili a nikto z ich predákov, rečníkov, či propagátorov sa ani neobťažuje vysvetliť im to. Naopak, všetci sa snažia zvieŕť proletariát na cestu, na ktorej sa stretnú len s krutou nepriazňou sveta a ich vlastného otroctva; a pokiaľ sa drží smeru týchto vodcov, proletariát len pokračuje v tejto hroznej ilúzii ľudového štátu a určite nebude iniciovať sociálnu revolúciu. Táto revolúcia k nemu prídze zvonku, pravdepodobne zo stredoemných krajín a potom, poddajú sa univerzálnej infekcii, nemecký proletariát uvoľní svoje vášne a jednou ranou zvrhne nadvládu svojich tyranov a svojho tzv. oslobodenia.

Myslenie Marxa vedie k úplne opačným záverom. Tým, že berie do úvahy len ekonomickú otázku, sám si vraví, že najpokrokovejšie krajiny a teda krajiny najschopnejšie pre uskutočnenie sociálnej revolúcie sú tie, v ktorých moderná kapitalistická výroba dosiahla svoj najvyšší stupeň vývoja. Sú to ony, s vylúčením všetkých ostatných, ktoré sú civilizovanými krajinami, jedinými, ktoré si nárokovujú iniciatívu a riadenie tejto revolúcie. Táto revolúcia bude spočívať vo vyvlastnení, či už pokojnou alebo násilnou cestou, súčasných vlastníkov a kapitalistov a vo vyvlastnení všetkej pôdy a všetkého kapitálu štátom, ktorý, aby splnil svoje významné ekonomické ako aj politické poslanie, musí byť nevyhnutne veľmi mocný a veľmi silno centralizovaný. Štát bude spravovať a riadiť obrábanie pôdy prostredníctvom svojich platených úradníkov komandujúcich zástupy vidieckeho robotníctva, organizovaného a vycvičeného pre toto obrábanie. Zároveň, na ruinách všetkých existujúcich bánk, bude založená jediná banka financujúca všetku prácu a celý národný obchod.

Človek dokáže pochopiť, že na prvý pohľad by mohol takýto jednoduchý plán organizácie – aspoň tak sa javí – obalamutiť predstavivosť pracujúcich, ktorá je horlivejšia po spravodlivosti a rovnosti ako po slobode a pochabo sníva o tom, že spravodlivosť a rovnosť môžu existovať bez slobody – ako keby sa mohol človek pri získavaní a upevňovaní spravodlivosti a rovnosti spoliehať na ostatných ľudí, a čo viac, na vládnuce skupiny, nech už by akokoľvek tvrdili, že sú volené a kontrolované ľudom. V skutočnosti by to bol pre proletariát kasárenský režim, kde by štandardizovaná masa pracujúcich mužov a žien vstávala, líhala si spať, pracovala a žila podľa zvonobitia; pre šikovných a vzdelaných privilegium vládnúť a pre ziskuchtivcov, ktorí poznajú medzinárodné špekulácie národných bánk, ohromné pole pre lukratívne maklérsstvo.

Doma to bude otroctvo, v zahraničných záležitostiach neprestajný boj; pokým všetky národy „menejcenných“ rás, latinskej a slovanskej, jedni unavení z buržoáznej civilizácie, druhí si jej takmer nevedomí a opovrhujúci ňou inštinktívne, teda pokým tieto národy neodmietnu podrobiť sa tyranii zásadne buržoázneho národa a štátu o to despotickejšieho, že sa nazve štátom ľudovým.

Sociálna revolúcia, ako si ju predstavujú latinskí a slovanskí pracujúci, ako si ju želajú a v ňu dúfajú, je omnoho rozsiahlejšia ako je im sľubované nemeckým a marxistickým programom. Pre nich to nie je otázka oslobodenia pracujúcej triedy, skúpo odmeraného a uskutočniteľného len vo veľmi vzdialenej dobe, ale kompletne a skutočne oslobodenie celého proletariátu, nielen niektorých krajín, ale všetkých národov, civilizovaných i necivilizovaných – novej civilizácie, rýdzo ľudovej, predurčenej zahájiť sa prostredníctvom tohto aktu univerzálneho oslobodenia.

A prvým slovom tohto oslobodenia nemôže byť nič iné ako „Sloboda“, nie politická, buržoázna sloboda Marxa a jeho stúpenkami toľko schvaľovaná a odporúčaná ako úvodný cieľ dobytia, ale *ohromná ľudská sloboda*, ktorá, ničiac všetky dogmatické, metafyzické, politické a súdne okovy, ktorými je v súčasnosti každý zavalený, dá každému, kolektívam ako aj jednotlivcom, plnú autonómiu v ich činnosti a ich rozvoji, raz a navždy oslobodená od všetkých dohliadačov, režisérov a dozorcov.

Druhým slovom tohto oslobodenia je *solidarita*, nie marxistická solidarita zhora nadol prostredníctvom nejakej vlády, či prostredníctvom úskokov či sily, uplatnená voči mase ľudu; nie solidarita všetkých, ktorá je negáciou slobody jedného a ktorá sa teda týmto stáva klamom, fikciou, udržiavajúcou za sebou otroctvo; ale solidarita, ktorá je naopak potvrdením a uskutočnením každej slobody, ktorá má svoj pôvod nie v nejakom politickom zákone, ale v prirodzenej kolektívnej povahe človeka, v cnosti, podľa ktorej nikto nie je slobodný, pokým všetci, ktorí sú

Kapitola 1

Úvodom

Som vášnivým hľadačom Pravdy a o nič menej vášnivejším nepriateľom zaujatých myšlienok používaných „Stranou poriadku“, oficiálnymi zástupcami všetkých podlostí, náboženských, metafyzických, politických, súdnych, ekonomických a sociálnych, súčasných i minulých, ktoré majú brutalizovať a zotročiť svet. Som fanatickým milovníkom Slobody, ktorú považujem za jediný prostriedok, v ktorú sa môže vyvinúť inteligencia, dôstojnosť a šťastie človeka. Nemám na mysli oficiálnu „slobodu“, povolenú, vymeranú a regulovanú štátom, klam zastupujúci privilegia hŕstky spočívajúci na otroctve všetkých ostatných. Nemám na mysli individuálnu slobodu, sebeckú, nízku a fiktívnu, zdokonalenú školou Rousseaua a všetkými ďalšími školami buržoázneho liberalizmu, ktorá chápe práva jednotlivca za obmedzené právami štátu, čo má nutne za následok redukcii práv jednotlivca k nule.

Nie, mám na mysli slobodu, ktorá jediná je skutočne hodná tohto mena, slobodu, ktorá spočíva v plnom rozvoji všetkých materiálnych, intelektuálnych a morálnych síl, ktoré sú schopnosťami skrytými v každom človeku, slobodu, ktorá neprípúšťa žiadne iné obmedzenia ako tie, ktoré sú vytýčené zákonmi našej vlastnej prírody. Takže, aby som sa správne vyjadril, neexistujú žiadne obmedzenia, keďže tieto zákony na nás nie sú uvalené nejakým vonkajším zákonodarcom, jedine nami či niečím nad nami; vyplývajú z našej samotnej podstaty a sú nám vlastné, predstavujú samotný základ nášho bytia, tak materiálny ako aj intelektuálny a morálny a miesto toho, aby sme ich považovali za obmedzenie, musíme ich považovať za skutočnú podmienku a faktický zmysel našej slobody.

Chcem tým povedať, že sloboda každého jednotlivca, ktorá vôbec neprekračuje hranice slobody ostatných, tu nachádza svoje potvrdenie a svoj rozsah do nekonečna; nesmierna sloboda každého skrz slobodu všetkých, sloboda skrz solidaritu, sloboda v rovnosti; sloboda triumfujúca nad brutálnou silou a princípom autority, ktorá nebola nikdy ničím iným než zidealizovaným vyjadrením tejto sily, sloboda, ktorá po zvrhnutí všetkých božských i svetských idolov, položí základ a na troskách všetkých cirkví a všetkých štátov zorganizuje nový svet, svet ľudskej solidarity.

Som presvedčeným zástancom ekonomickej a sociálnej rovnosti, pretože viem, že bez tejto rovnosti, sloboda, spravodlivosť, ľudská dôstojnosť, morálka a blaho jednotlivcov ako aj prosperita národov, nikdy nebudú ničím iným ako kopou lži. **Predsa však, ako zástanca slobody za každých okolností, si myslím, že prvou podmienkou ľudstva, musí byť ustanovenie slobody spontánnou organizáciou pracujúcich a kolektívnym vlastníctvom výrobných združení organizovaných slobodne a federalizovaných na oblastnej úrovni a rovnako spontánnou federáciou oblastí, nie však zvrchovanou a poručníckou akciou štátu.**

Práve toto je bod, ktorý principiálne oddeľuje revolučných socialistov alebo kolektivistov od autoritárskych komunistov, ktorí sú zástancami absolútnej iniciatívy štátu. Ich cieľ je rovnaký; každá strana sa rovnako dožaduje vytvorenia nového spoločenského poriadku založeného len na organizácii kolektívnej práce, nutne uvalenej na každého samotnou silou vecí, rovnakých ekonomických podmienok pre všetkých a skolektívizovaním nástrojov práce. Jedine komunisti si predstavujú, že budú schopní uspieť pomocou rozvoja a organizácie politickej moci pracujúcich tried, hlavne mestského proletariátu, s pomocou buržoázneho radikalizmu, zatiaľ čo revoluční socialisti, nepriatelia všetkých pochybných kombinácií a spojenectiev, si naopak myslia, že tento cieľ nemôžu dosiahnuť inak ako rozvojom a organizáciou, nie politickej, ale spoločenskej a teda protipolitickej, moci pracujúcich más tak miest, ako aj vidieka, vrátane všetkých priaznivo naklonených osôb z horných tried, ktoré, ak sa úplne oprostia od svojej minulosti, budú ochotné pripojiť sa k nim a plne prísť ich program.

Preto dve odlišné metódy. Komunisti sú presvedčení, že musia organizovať armádu pracujúcich, aby sa zmocnili politickej moci štátu. Revoluční socialisti organizujú s vyhladkou zničenia, alebo, ak uprednostňujete zdvorilejšie slová, likvidácie štátu. Komunisti sú zástancami zásady a pra-

xe autority, revoluční socialisti důvěrují jedine slobode. Obe strany podporujú vedu, ktorá musí zabiť poveru a nahradit' náboženstvo. Prví by si želali vnútiť ju, druhí vynakladajú úsilie propagať ju, takže skupiny ľudí, ako sú presvedčení, sa budú organizovať a federovať spontánne, slobodne, zdola nahor, prostredníctvom vlastného hnutia a v súlade s ich skutočnými záujmami, ale nikdy nie na základe plánu vyznačeného dopredu a uvaleného "na nevedomé masy" nejakými nadradenými rozumami.

Revoluční socialisti si myslia, že v inštinktívnych aspiráciách a v skutočných potrebách máš ľudí existuje oveľa praktickejší zmysel a živosť, ako vo hlbokom rozume všetkých tých učených ľudí a učiteľov ľudstva, ktorí, po toľkých neúspešných pokusoch, sa stále domnievajú, že ich úsilie je potrebné stupňovať. Revoluční socialisti si, na rozdiel od nich, myslia, že ľudstvo sa nechalo dlho, až veľmi dlho, ovládať a že zdroj jeho nešťastia nespočíva v tej či onej forme vlády, ale v samom princípe a fakte vlády, nech už je akéhokoľvek typu. Úhrnom, toto protirečenie, ktoré existuje medzi komunizmom vedecky rozvinutým nemeckou školou¹ a šťastí prijatým americkými a anglickými socialistami na jednej strane a proudhonizmom, prevažne rozvinutým a dohnaným do svojich konečných dôsledkov, ktorý je prijatý proletariátom latinských krajín, sa už stalo historickým. Bolo rovnako akceptované a bude pokračovať, aby bolo ešte viacej akceptované, prostredníctvom zásadne antipolitického zmýšľania slovanských národov.

Kapitola 2

Marxistická ideológia

Učenecká škola socialistov, či skôr nemeckých autoritárskych komunistov, bola založená krátko pred 1848 a preukázala, čo musíme pripustiť, vynikajúcu službu veci proletariátu, nielen v Nemecku, ale celkovo v Európe. Hlavne od nich pochádza vynikajúca myšlienka "Medzinárodnej Asociácie Pracujúcich" a tiež aj iniciatíva pre jej prvé uskutočnenie. Dnes² ich môžeme nájsť na čele Sociálnodemokratickej strany pracujúcich v Nemecku, ktorá má ako svoj orgán "Volksstaat" ("Ľudový štát").

Preto ide o dokonale váženú školu, čo jej však niekedy nebráni ukazovať svoju veľmi škodlivú povahu a predovšetkým, brať za základ svojich teórií zásadu³, ktorá je hlboko pradživá, keď sa na ňu človek pozrie v jasnom svetle (t.j. z relatívneho pohľadu), ale ktorá, ak o nej uvažujeme a vyložíme si ju pevným spôsobom ako jediný základ a najzákladnejší zdroj všetkých ďalších zásad (ako to robí táto škola), stáva sa úplne falošnou.

Táto zásada, ktorá okrem iného predstavuje hlavný základ vedeckého socializmu, bola prvýkrát vedecky formulovaná a rozvinutá Karlom Marxom, hlavným vodcom nemeckej komunistickej školy. Predstavuje prevládajúcu myšlienku oslavovaného "Komunistického manifestu", ktorý zostavil medzinárodný výbor francúzskych, anglických, belgických a nemeckých komunistov v Londýne a bol vydaný v 1848 so sloganom: "Proletári všetkých krajín, spojte sa". Tento manifest navrhnutý, ako každý vie, pánmi Marxom a Engelsom sa stal základom všetkých ďalších vedeckých diel danej školy a ľudovej agitácie, ktorá začala neskôr prostredníctvom Ferdinanda Lassalla⁴ v Nemecku.

Táto zásada je úplným opakom tej, ktorú uznávali idealisti všetkých škôl. Zatiaľ čo idealisti odvodzujú všetky historické fakty, vrátane vývinu materiálnych záujmov a rozdielnych fáz ekonomickej organizácie spoločnosti, od vývoja Ideí, nemeckí komunisti, na rozdiel od nich, nevidia v celej histórii ľudstva, v najidealistickejších prejavoch kolektívneho ako aj individuálneho života ľudstva, vo všetkých intelektuálnych, morálnych, náboženských, metafyzických, vedeckých, umeleckých, politických, právnych a spoločenských vývinoch, ktoré boli vytvorené v minulosti a ďalej sú vytvárané v súčasnosti, nič iné než odrazy či nevyhnutné následky vývoja ekonomickej faktov. Zatiaľ čo idealisti tvrdia, že idey ovládajú a vytvárajú fakty, komunisti, okrem iného, súhlasne s vedeckým materializmom, naopak hovoria, že fakty dávajú zrod ideám a že tieto idey nie

Aby podporil svoj program dobytia politickej moci, má Marx veľmi špeciálnu teóriu, ktorá je však len logickým dôsledkom celého jeho systému. Politické pomery v každej krajine, vraví, sú vždy produktom a presným vyjadrením hospodárskej situácie danej krajiny. Aby sme zmenili formujúceho činiteľa, stačí zmeniť hospodársku situáciu. V tom je, podľa Marxa, ukryté tajomstvo historickej evolúcie. Nehodnotí ďalšie elementy histórie, akými sú celkom očividné vzájomné pôsobenie politických, súdnych a náboženských inštitúcií na hospodársku situáciu. Vraví: „Chudoba vytvára politické otroctvo, štát“. Ale neprípustí, aby sa toto vyjadrenie obrátilo do otázky: „Politické otroctvo, štát, množí a zachováva chudobu ako podmienku svojej vlastnej existencie; preto, aby sme zničili chudobu, je nutné zničiť štát!“ A, čo je na ňom zvláštne, keďže zakazuje svojim oponentom dávať vinu politickému otroctvu, štátu, ako aktívnej príčine chudoby, komanduje svojich priateľov a stúpencov v Sociálnodemokratickej strane Nemecka, aby dobytie moci a politických slobôd považovali za úvodnú podmienku, absolútne nevyhnutnú pre hospodárske oslobodenie.

Zatiaľ, sociológovia Marxovej školy, muži ako Engels a Lassalle, sa voči nám ohradzujú s tým, že štát vôbec nie je príčinou chudoby ľudí, degradácie a otroctva máš; že naopak, úbohé pomery máš, spoločne s despotickou mocou štátu, sú následkami všeobecnejšej príčiny, produktmi nevyhnutnej fázy v hospodárskom vývoji spoločnosti, fázy, ktorá, z pohľadu histórie, vytvára skutočný pokrok, obrovský krok smerom k tomu, čomu *oni* hovoria sociálna revolúcia. A to do takej miery, že Lassalle neváhal nahlas prehlásiť, že porážka hroznej vzbury roľníkov v Nemecku v 16. storočí – žalostná porážka, ak vôbec nejaká bola, od ktorej sa datuje storočia trvajúce otroctvo Nemcov – a víťazstvo despotického a centralistického štátu, čo bol toho len nevyhnutný dôsledok, znamenala skutočné víťazstvo pre túto revolúciu; pretože roľníci, hovoria marxisti, sú prirodzenými reprezentantmi reakcie, zatiaľ čo moderný vojenský a byrokratický štát – produkt a nutný sprievodný jav sociálnej revolúcie, ktorý, počnúc 2. pol. 17. storočia, zahájil pomalú ale stálu progresívnu transformáciu starovekého feudála a pozemkovej ekonomiky na produkciu bohatstva, alebo, čo je to isté, na vykorisťovanie práce ľudí kapitálom – tento štát bol základnou podmienkou tejto revolúcie. Človek dokáže pochopiť ako Engels, vedený rovnakou logikou, v liste adresovanom jednému nášmu priateľovi, Carlovi Cafierovi, môže povedať, bez najmenej ironie, práve naopak, veľmi vážne, že Bismarck rovnako ako kráľ Viktor Emanuel II. preukázali obrovskú službu revolúcii tým, že obaja vybudovali politickú centralizáciu vo svojich vlastných krajinách.

Rovnako Marx úplne ignoruje najdôležitejší prvok v historickom vývine ľudstva – povahu a konkrétne črty každej rasy a každého národa, povahu a črty, ktoré sú sami prirodzeným produktom veľkého počtu etnografických, klimatických, ekonomických, ako aj historických príčin, ale ktoré, ak sú už raz vytvorené, majú významný vplyv, a to aj mimo a nezávisle od ekonomických pomerov každej krajiny, na ich osudy, ako aj na vývoj ich ekonomických síl. Medzi týmito elementmi a týmito takpovediac prirodzenými črtami, je jedna, ktorej akcia je absolútne rozhodujúca v konkrétnej histórii každého národa; je to intenzita inštinktu búriť sa a vďaka rovnakému znaku, intenzita inštinktu slobody, ktorým je obdarená, alebo ktorý si uchovala. Tento inštinkt je skutočnosťou, ktorá je totálne prvotná a zvieracia. Človek ho nachádza v rozličnej miere v každej živej bytosti a jeho energia, jeho životodárna sila, má byť meraná jeho intenzitou. U človeka, mimo ekonomických potrieb, ktoré ho poháňajú, sa tento inštinkt stáva najmocnejším činiteľom všetkých ľudských oslobodení. A keďže ide o záležitosť povahy, nie intelektuálnej a morálnej kultúry, i keď bežne to vyvoláva jedno i druhé, niekedy sa stáva, že civilizované národy ho majú len v minimálnej miere, či už preto lebo bol vyčerpaný počas ich predchádzajúceho vývoja, či preto, že samotná povaha ich civilizácie ich tohto inštinktu zbavila, alebo, nakoniec, ním boli obdarený menej ako ostatní.

Také bolo počas celej svojej minulosti a také je aj dnes, Nemecko – Nemecko aristokracie a buržoázie. Môže byť nemeckému proletariátu, po stáročia obeti jednej i druhej, pripísaná spoluzodpovednosť za dobyvačný duch, ktorý sa dnes prejavuje vo vyšších triedach jeho národa? V súčasnej skutočnosti zaiste nie. Pretože dobyvačný ľud je nutne otrockým ľudom a otrokom je vždy proletariát. Z toho dôvodu je dobývanie úplne v protiklade s ich záujmami a slobodou. V určitom zmysle za to však sú spoluzodpovední a spoluzodpovední aj naďalej zostanú, pokiaľ nepochopia, že

emigrantov, načrtnutá a vydaná v roku 1848 Marxom a Engelsom. Ide o teóriu oslobodenia proletariátu a organizácie práce pomocou štátu.

Jej zásadným bodom je dobytie politickej moci pracujúcou triedou. Človek dokáže pochopiť, že muži tak nepostrádateľní ako Marx a Engels by mali byť partizánmi programu, ktorý, posväcujúc a schvaľujúc politickú moc, otvára dvere všetkým túžbam. Keďže tu bude politická moc, budú tu nevyhnutne aj jej poddaní, organizovaní republikánskym spôsobom, ako občania. To je pravda, kto teda ale bude poddaný a ako taký nútený poslúchať – lebo bez poslúchania nie je možná žiadať na moc? Odpoveďou na túto otázku bude, že nebudú poslúchať človeka, ale zákony, ktoré sami vytvorili. Na to odpoviem, že každý vie ako veľmi, v krajinách, ktoré sú najslabšie a najdemokratickejšie, ale politicky ovládané, ľud vytvára zákony a čo označuje ich podriadenosť týmto zákonom. Každý, kto schválne nechce vidieť fikcie ale realitu, musí dosť dobre poznať, že ani v týchto krajinách ľud nie je podriadený zákonom, ktoré si sám vytvára, ale zákonom, ktoré sú vytvárané v ich mene a že poslúchať tieto zákony pre nich neznamená nič iné ako poddať sa svojvôli nejakej strážiacej a vládnucej menšiny, alebo, čo činí to isté, byť slobodné otrokmi.

V tomto programe sa nachádza aj ďalšie vyjadrenie, ktoré vážne odporuje nám, revolučným anarchistom, ktorí úprimne chcú plné oslobodenie ľudu; vyjadrenie, na ktoré poukážem je prezentácia proletariátu, celej spoločnosti pracujúcich, ako „triedy“ nie „masy“. Viete čo to znamená? Nič viac a nič menej ako novú aristokraciu pracujúcich továrni a miest, vylučujúcu milióny tých, ktorí vytvárajú proletariát vidieka a ktorí v očakávaní od Sociálnych demokratov Nemecka sa vskutku stanú poddanými ich tzv. ľudového štátu. „Trieda“, „Moc“ a „Štát“ sú tri neoddeliteľné termíny. Každý jeden z nich je nevyhnutným predpokladom pre ostatné dva. Všetky by sme ich mohli zhrnúť slovami: *politické podrobenie a ekonomické vykorisťovanie nás*.

Marxisti si myslia, že tak ako v 18. storočí buržoázia detronovala šľachtu, aby zaujala jej miesto a pohltila ju pomaly do svojho vlastného tela, zdieľajúc s ňou nadvládu a vykorisťovanie pracujúcich v mestách ako aj na vidieku, proletariát miest je dnes vyzvaný detronovať buržoáziu, pohltiť ju a zdieľať s ňou nadvládu a vykorisťovanie proletariátu vidieka.

Pre mňa však rozkvet proletariátu neznamená, ako pre Marxistov, vyššej vrstvy, najcivilizovanejšej a stojacej pohodlne mimo pracujúceho sveta, vrstvy poloburžoázných pracujúcich, čo je presne trieda, ktorú chce Marx použiť k vytvoreniu marxistickej *štvrtej vládnucej triedy* a ktorá je skutočne schopná ju vytvoriť, ak sa podarí veci viesť tak, že to nebude v záujme obrovskej masy proletárov; pretože so svojim relatívnym komfortom a poloburžoáznou pozíciou je táto vyššia vrstva pracujúcich, žiaľ, akurát tak veľmi hlboko presiaknutá všetkými politickými a sociálnymi predsudkami a všetkým úzkoprými snahami a požiadavkami buržoázie. Môžeme úprimne povedať, že táto vyššia vrstva je tou najmenej socialistickou, najindividualistickejšou z celého proletariátu.

Rozkvetom proletariátu myslím predovšetkým veľkú masu, tie milióny necivilizovaných, vydedených, úbohých a negramotných, ktorých páni Engels a Marx chcú podrobiť režimu *veľmi silnej vlády*, aby sme použili vyjadrenie použité Engelsom v liste nášmu priateľovi Cafierovi. Bezpochyby to poslúži len ich vlastnému spaseniu, pretože ako všetky vlády, ako samozrejme veľmi dobre vieme, boli ustanovené výhradne v záujme samotných nás.¹⁶ Rozkvetom proletariátu myslím presne to večné „mäso“ pre vlády, tú veľkú *spodinu ľudu* bežne označovanú páni Marxom a Engelsom frázou zároveň malebnou i opovrhľivou – „lumpenproletariát“, „zberba“, spodina, ktorá, tým, že je len málo poškvrnená celou buržoáznou civilizáciou, nesie vo svojom srdci, vo svojich túžbach, v celej núdzi a biede svojho kolektívneho postavenia, všetky zárodoky socializmu budúcnosti a ktorá je dnes dostatočne mocná inaugurovať sociálnu revolúciu a doviest' ju k víťaznému koncu.

Hoci sa v tejto úcte od nás marxisti líšia, neodmietajú náš program úplne. Len nám vyčítajú, že sa musíme ponáhľať, predbehnúť pomalý krok histórie a ignorovať vedecký zákon postupných evolúcií. Majúc riadne nemeckú drzosť prehlasovať vo svojich svetoch zasvätených do filozofickej analýzy minulosti, že krvavá porážka vzbúrených roľníkov Nemecka a víťazstvo despotických štátov v 16. storočí predstavovali významný revolučný pokrok, majú dnes tú drzosť uspokojiť sa s ustanovením nového despotizmu v takzvaných prospech pracujúcich miest a škodiť pracujúcim na vidieku.

sú nikdy ničím iným než len myšlienkovým vyjadrením ustálených faktov a že spomedzi všetkých faktov, ekonomické a materiálne fakty -prvotné fakty- vytvárajú podstatu, principiálny základ, z ktorého všetky ostatné fakty, intelektuálne a morálne, politické a spoločenské, nie sú ničím viacej ako nutnými derivátmi.

My, ktorí sme materialisti a deterministi, rovnako ako sám Marx, v dejinách rozoznávame nutné prepojenie medzi ekonomickými a politickými faktami. V skutočnosti uznávame nevyhnutnosť, nutnú povahu všetkých udalostí, ktoré sa odohrávajú, však ľahostajne sa pred nimi neskláňame a hlavne, sme veľmi opatrní pri ich chválení, keďže, ako vyplýva z ich povahy, sa prejavujú v kríklavom protiklade voči najvyššiemu cieľu dejín⁵, voči všadeprítomnému ideálu ľudstva, ktorý sa nachádza vo viac-menej očividných podobách, v inštinktoch, v snahách ľudí a vo všetkých náboženských symboloch všetkých dôb, pretože je ľudskej rase, najspoločenskejšej zo všetkých rás zvierat na Zemi, vlastný. Takto tento ideál, v súčasnosti lepšie chápaný ako kedy predtým, môžeme zhrnúť do slova: *Je to triumf ľudstva, je to víťazstvo a uskutočnenie plnej slobody a plného rozvoja (materiálneho, intelektuálneho a morálneho) každého jednotlivca, prostredníctvom úplnej slobodnej a spontánnej organizácie ekonomickej a spoločenskej solidarity, takej dokonalej aká len môže byť, medzi všetkých ľuďmi žijúcimi na Zemi*.

Všetko v dejinách, čo sa zlučuje s týmto cieľom, z pohľadu človeka – a na túto záležitosť sa nemôžeme pozeráť nijak inak – je dobré. Všetko, čo je s ním v rozpore, je zlé. V každom prípade, veľmi dobre vieme, že to, čo nazývame dobrým a zlým sú vždy, jedno i druhé, prirodzené následky prirodzených vecí a že v dôsledku toho, jedno je také nutné ako druhé. Ale v tom, čo je správne nazývané Príroda, nachádzame mnohé nevyhnutnosti, ktoré sme len málo ochotní chváliť. Napríklad, nevyhnutnosť smrti na hydrofóbiu po pohryznutí besným psom⁶. Rovnako sa, v bezprostrednom trvaní života Prírody nazývanom Dejiny, stretávame s mnohými nevyhnutnosťami, ktoré považujeme za oveľa viac hodné hany ako požehnaní a ktoré sme presvedčení, že by sme mali stigmatizovať so všetkou silou, ktorú máme, v záujme našej spoločenskej a individuálnej morálky. Hoci uznávame, že od chvíle, kedy boli uskutočnené, aj tie najhanebnéjšie historické fakty nadobudli ten charakter nevyhnutnosti, ktorý môžeme nájsť vo všetkých prírodných ako aj dejinných javoch.

Aby som bol zrozumiteľnejší, objasním to na nejakých príkladoch. Keď študujem príslušné spoločenské a politické podmienky, za ktorých Rímania a Gréci dospeli k úpadku antiky, prichádzam k záveru, že dobytie a deštrukcia vysokej úrovne ľudskej slobody Grécka (v porovnaní s Rímom), prostredníctvom vojenského a mestského barbarizmu Rimanov, boli logickým, prirodzeným, absolútne nevyhnutným faktom. To mi ale vôbec nebráni, aby som sa v danom boji retrospektívne a veľmi pevne nepostavil na stranu Grécka proti Rímu. A zisťujem, že triumfom Rimanov ľudstvo neziškalo absolútne nič.

Rovnako považujem za dokonale prirodzený, logický a teda nevyhnutný fakt, to, že kresťania zničili so zbožnou zbesilosťou všetky knižnice pohanov, všetky klenoty umenia a starovekej filozofie a vedy.⁷ Pre mňa je ale absolútne nemožné pochopiť, aké výhody z toho vyplynuli pre náš politický a spoločenský rast. Som dokonca ochotnejší domnievať sa, že mimo tento nevyhnutný priebeh ekonomických faktov, v ktorých, ak by človek veril Marxovi, musíme hľadať, aby sme vylúčili všetky iné úvahy, jedinú príčinu všetkých intelektuálnych a morálnych faktov, ktoré boli v dejinách vytvorené. Ja hovorím, že som silne ochotný predpokladať, že tento čin zbožného barbarstva (alebo skôr celého radu barbarských činov a zločinov, ktoré prví kresťania, duchovne inšpirovaní, spáchali na ľudskom duchu), bol jednou zo zásadných príčin intelektuálnej a morálnej degradácie a tým aj politického a spoločenského zotročenia, ktoré vyplňalo celý tento rad zhubných storočí nazývaných stredovek. Buďte si istí tým, že ak by prví kresťania nezničili knižnice, múzea a chrámy antiky, neboli by sme dnes odsúdení bojovať proti toľkému množstvu hroznych a hanebných absurdít, ktoré stále blokujú ľudský rozum až do takej miery, akoby nás to malo priviesť k pochybám o možnosti ľudskejšej budúcnosti.

Pokračujúc v tom istom pravidle protestov proti faktom, ktoré sa počas dejín odohrali a v ktorých teda sám nachádzam nevyhnutný charakter, zastávam sa pred leskom talianskych republík a pred magickým prebudením ľudského génia v období renesancie. A v tom vidím príchod dvoch

zlých démonov, starých ako dejiny samé, dvoch štrkáčov, ktorí, až do dnešného dňa, pohlcujú všetko ľudské a nádherné, čo tieto dejiny vytvorili. Nazývajú sa cirkev a štát, *pápežstvo* a *cisárstvo*. Večné zlá a neodlučiteľní spojenci. Vidím ako sa zmierili, objímajú sa a spoločne pohlcujú a potláčajú a drvia to nešťastné a tak krásne Taliansko a odsudzujú ho na tri storočia smrti. Nuž a znova, všetko toto mi pripadá veľmi prirodzené, logické, nevyhnutné, predsa však ohavné a preklínam tak pápeža ako aj cisára.

Prejdime k Francúzsku. Po zápase, ktorý trval celé storočie katolicizmu, podporovanom štátom, katolicizmus nad protestantstvom nakoniec zvíťazil. Ja do dnešného dňa nenachádzam vo Francúzsku žiadnych politikov či historikov fatalistickej školy, ktorí, nazývajú sa revolucionári, by považovali toto víťazstvo katolicizmu (krvavé a neľudské, ak vôbec niekedy nejaké bolo) za ozajstné víťazstvo pre revolúciu ! Katolicizmus, ako tvrdia, bol vtedy štátom, demokraciou, zatiaľ čo protestantstvo predstavovalo vzburu aristokracie proti štátu a teda proti demokracii. Práve sofizmom -mimo to úplne identickým s marxistickým sofizmom, ktorý rovnako považuje víťazstvá štátu za víťazstvá sociálnej demokracie- práve týmito absurditami, zároveň odpornými i revoltujúcimi, sa skazila myseľ a morálne vedomie nás. Navykli ich, aby považovali svojich krvilačných vykorisťovateľov, svojich dlhodobých nepriateľov, svojich krutovládco, pánov a sluhov štátu, za orgány (zastupiteľstvá) hrdinov, oddaných pomocníkov ich oslobodenia.

Je tisíckrát správne povedať, že protestantstvo vtedy (nie ako kalvinistická teológia, ale ako energický a ozbrojený protest) predstavovalo vzburu, slobodu, ľudskosť, zničenie štátu; zatiaľ čo katolicizmus bol verejným poriadkom, autoritou, božským zákonom, spasením štátu skrz cirkev a cirkví skrz štát, odsúdením ľudskej spoločnosti do nekonečnej a večnej poroby.

Zatiaľ čo pripúšťam nevyhnutnosť uskutočneného faktu, nezdráham sa povedať, že víťazstvo katolicizmu vo Francúzsku v 16. a 17. storočí bolo nesmiernym nešťastím pre celé ľudstvo a že Bartolomejská noc, ako aj zrušenie Natského ediktu, boli fakty tak ničivé pre samotné Francúzsko ako neskôr porážka a masaker Parížanov v Komúne. Dokonca som počul veľmi inteligentných a vážených Francúzov, ako vysvetľujú túto porážku protestantstva vo Francúzsku zásadne revolučnou povahou francúzskeho ľudu. „Protestantstvo“, vraveli, „bolo len polorevolúciou; potrebovali sme úplnú revolúciu; práve kvôli tomu si francúzsky národ neželal a nebol schopný zastaviť reformáciu. Radšej si vybral zostať katolíckym, až do chvíle, keď bude môcť vyhlásiť ateizmus; a práve preto znášal dokonalejšiu a kresťanskú rezignáciu voči hrôzám Bartolomejskej noci, ako aj nemenej ohavnú hrôzu exekútorov zrušenia Nantského ediktu.“

Títo vážení patrioti, zdá sa, nechcú brať do úvahy jednu vec - ľud ktorý, nech už ide o akúkoľvek zámienku, znáša hrôzovládu, nevyhnutne napokon stráca blahodárnu zvyklosť búriť sa a dokonca aj samotný inštinkt búriť sa. Stráca cítenie po slobode a keď raz ľud toto všetko stratí, nevyhnutne sa stáva, nielen pôsobením vonkajších pomerov, ale sám v samom základe svojho bytia, ľudom otrokov. Práve porážka protestantstva vo Francúzsku spôsobila to, že francúzsky ľud stratil, či lepšie povedané, nikdy nenadobudol, zvyklosť slobody. Kvôli tomu, že mu chýba táto tradícia a zvyklosť, dodnes nemá to, čomu hovoríme *politické vedomie*, a kvôli tomu, že má nedostatok tohto vedomia, ani jedna revolúcia, ktorú do dnešného dňa vytvoril, nebola schopná dať či zabezpečiť mu politickú slobodu. S výnimkou jeho veľkolepých revolučných dní, ktoré sú jeho slávnostnými dňami, francúzsky ľud dodnes zostáva takým, akým bol včera, ľudom otrokov.

Kapitola 3

Štát a marxizmus

Všetka práca má byť vykonávaná v službách štátu a štátom platená – takýto je základný princíp autoritárskeho komunizmu, štátneho socializmu. Štát, ktorý sa stane výhradným vlastníkom – po určitom prechodnom období, ktoré bude nevyhnutné, aby spoločnosť neprešla nejakými veľmi drastickými politickými a ekonomickými šokmi pri prechode od dnešnej organizácie buržoázneho

ktoré očakávajú od svojich takzvaných ľudových štátov. Sú tak malými nepriateľmi patriotizmu, že ich Internacionála dokonca až príliš často nesie farby pangermanizmu. Medzi Marxovou a Bismarckovou politikou bezpochyby existuje veľmi závažný rozdiel, ale medzi marxizmom a nami je priepasť. Oni sú governmentalisti, oslavovatelia štátu, my sme skrz naskrz anarchisti.

V skutočnosti, dnes nie je možné žiadne zmierenie medzi týmito dvoma smermi. Len praktické skúsenosti v sociálnej revolúcii, významné nové historické skúsenosti, logika udalostí, ich môžu raz priviesť k spoločnému riešeniu; a vo svojom prvom presvedčení o spravdnosti nášho princípu, dúfame, že potom samotní Nemci – nemeckí pracujúci, nie ich vodcovia – vec vyriešia tak, že sa pripoja k nám, aby zbúrali väzenia ľudu, ktorým sa hovorí štáty a odsúdili politiku, ktorá nie je ničím iným než umením ako dominovať a ošklbávať masy.

Aby som trochu podpichol, počítam, že despóti, ľuďmi obklopení alebo nie, by mohli snívať o panovníckej moci nad svetom; ale čo sa dá povedať o priateľovi proletariátu, o revolucionárovi, ktorý vážne tvrdí, že túži po oslobodení nás a sám sa stavia do úlohy režiséra a hlavného arbitra všetkých revolučných hnutí, ktoré môžu vypuknúť v rôznych krajinách, ktorý sa odváži snívať o podrobení proletariátu všetkých týchto krajín pre jedinú myšlienku, vyšrafovanú v jeho vlastnej hlave.

Marxa beriem ako veľmi vážneho revolucionára, i keď nie vždy veľmi úprimného a myslím, že skutočne chce povzniesť masy a pýtam sa samého seba – Ako je možné, že si neuvedomuje, že ustanovenie univerzálnej diktatúry, či už kolektívnej alebo jednotlivcej, diktatúry, ktorá by hrala v určitom stupni úlohu hlavného inžiniera svetovej revolúcie – ovládajúceho a riadiaceho povstalecké hnutie nás vo všetkých krajinách, tak ako je riadený stroj – keď ustanovenie takejto diktatúry by samo o sebe stačilo na to, aby revolúciu zničilo, či paralyzovalo a skazilo všetky ľudové hnutia ? Čo je to za človeka, čo je to za skupinu jednotlivcov, nech už je ich nadanie akokoľvek ohromné, ktorý sa odvažuje trúfalo tvrdiť, že je schopný obsiahnuť a pochopiť nekonečné množstvo zájmov, smerov a činov, tak mnohorakých v každej krajine, provincii, lokalite, obchode a z ktorého nesmierna totalita, zjednotená, nie však v jednej uniforme, jednoducho veľkolepou spoločnou snahou a určitými fundamentálnymi základmi, ktoré od toho času prešli do vedomia nás, ustanoví budúcu sociálnu revolúciu ?

A čo sa mám myslieť o kongrese Internacionály, ktorý v tzv. záujmoch tejto revolúcie, predpisuje proletariátu celého civilizovaného sveta, vládu obklopenú diktátorskou mocou, inkvizícinými a diktátorskými právami regionálnych federácií dočasne zbavených funkcie, proklamujúca uvalenie kliatby na celé národy v mene tzv. oficiálneho princípu, ktorý nie je ničím iným ako Marxovým vlastným názorom, premeneným skrz hlasovanie falošnej väčšiny na absolútnu pravdu ? Čo si mám myslieť o kongrese, ktorý nepochybne stále vynaliezavejšie predvádza svoje vrtochy, presúva tento diktátorský orgán do Ameriky, potom, čo bol ovládnutý ľuďmi, ktorí sú mu vari čestnejší, zato ale nejasní, nedostatočne vedomí a absolútne neznámi. Naši nepriatelia, buržoázia, by potom mali pravdu, keď sa smejú z nášho kongresu a keď tvrdia, že Internacionála bojuje len proti starým tyraniam, aby zaviedla nové a že, aby dôstojne nahradila existujúce absurdity, želá si vytvoriť nové !

Kapitola 5

Sociálna revolúcia a štát

To, čo urobil Bismarck pre politický a buržoázny svet, Marx žiada urobiť dnes¹⁴ pre socialistický svet medzi proletariátom Európy; nahradiť iniciatívu francúzskeho iniciatívu a dominanciou nemeckou; a keďže, podľa jeho žiakov, neexistuje žiadna nemecká myšlienka, ktorá by bola pokrokovjšia ako jeho vlastná, bol presvedčený, že prišla chvíľa pre teoretické a praktické víťazstvo v Internacionále. To bol jediný cieľ konferencie, ktorú zvolal v septembri 1871 do Londýna. Táto marxistická myšlienka je výlučne rozvinutá v povestnom Manifeste nemeckých komunistických

priviléžia k budúcej organizácii oficiálnej rovnosti všetkých – bude tiež jediným kapitalistom, bankárom, požičiatvateľom peňazí, organizátorom, riaditeľom celého národného robotníctva a distribútorom jeho produktov. Takýto je ideál, základný princíp moderného komunizmu.

Prvýkrát vyrieknutý Babeufom⁸ koncom Veľkej francúzskej revolúcie, s celým systémom antickejho mestského a revolučného násillia, ktoré vytváralo charakter tej doby, bol pretvorený a v skrátenej podobe opäť použitý o asi 45 rokov neskôr Louisom Blancom⁹ v jeho krátkej brožúre *Organizovanie pracujúcej triedy*, v ktorej sa tento vážený občan (oproti Babeufovi menej revolucionár a viacej zhovievavý k slabinám buržoázie) pokúšal ozdobiť a osladiť pilulku, ktorú by buržoázia mohla prehltnúť bez podozrenia, že si berie jed, ktorý by ju zabil. Buržoázia sa ale nedala oklamať, zdvorilosť opätovne brutalitou a Louis Blanca z Francúzska vyhnať. I napriek tomu, s obdivuhodnou vytrvalosťou a to aj navzdory tomu, že vo svojej viere v ním opísaný ekonomický systém zostal sám, naďalej bol presvedčený o tom, že celú budúcnosť obsiahol v svojej krátkej brožúre.

Komunistická myšlienka sa neskôr dostala do serióznejších rúk. Karl Marx, nesporne vodca Socialistickej strany v Nemecku – veľký vzdelanec vyzbrojený hlbokými vedomosťami, ktorý zasvätil celý svoj život, bez lichtenia, výhradne najvznešenejšej veci, ktorá jestvuje až dodnes, oslobodeniu práce pracujúcich – Karl Marx, ktorý je nesporne aj jedným z hlavných zakladateľov (ak nie jediným) Medzinárodnej Asociácie Pracujúcich, urobil z rozvoja komunistickej myšlienky predmet seriózne práce. Jeho významné dielo *Kapitál* nie je ani prinajmenšom fantáziou, „a priori“ konceptom, vyšrafovaným behom jedného dňa v hlave mladíka viac-menej ignorantského voči ekonomickým podmienkam súčasného systému výroby. Je založené na značne obšírnych, veľmi detailných poznatkoch a skutočne hlbokéj analýze tohoto systému a jeho podmienok. Karl Marx je človekom s nesmiernymi štatistickými a ekonomickými vedomosťami. Jeho dielo *Kapitál*, hoci žiaľ poprepliatané formulami a metafyzickými detailnosťami, ktoré ho robia neprístupným pre širokú masu čitateľov, je nanajvyššou vedeckým, resp. realistickým, dielom: v tom zmysle, že úplne vylučuje akúkoľvek inú logiku, ako logiku faktov.

Keďže takmer 30 rokov žil výlučne medzi nemeckými pracujúcimi, utečencami, ako on sám, a obklopený viac-menej inteligentnými priateľmi a stúpenkami patriacimi do buržoázneho sveta, sa Marxovi prirodzene podarilo vytvoriť komunistickú školu, či akúsi malú komunistickú cirkev, zloženú z horlivých znalcov a rozšírenú po celom Nemecku. Táto cirkev, hoci obmedzená počtom členov, je obratne organizovaná a vďaka jej početným kontaktom s organizáciami pracujúcej triedy na všetkých hlavných miestach Nemecka, sa už stala silou.¹⁰ Karl Marx sa v tejto škole prirodzene tešil takmer zvrchovanej autorite a aby sme voči nemu boli spravodliví, vie ako vládnuť tejto malej armáde fanatických prívržencov takým spôsobom, aby si stále zvyšoval svoju prestíž a moc vo fantázii pracujúcich v Nemecku.

Marx nie je len učeným socialistom, je tiež veľmi šikovným politikom a vášnivým patriotom. Ako Bismarck, len tak trocha inými prostriedkami a ako mnohí ďalší jeho krajanovia, socialisti aj nesocialisti, chce ustanovenie veľkého germánskeho štátu pre slávu nemeckého národa a pre šťastie a dobrovoľnosť, či vynútenú, civilizáciu sveta.

Politika Bismarcka je politikou dneška; politika Marxa, ktorý sa považuje prinajmenšom za jeho nasledovníka a pokračovateľa, je politikou budúcnosti. A keď vravím, že Marx sa považuje za pokračovateľa Bismarcka, vôbec ho neohovárať. Ak by sa za neho nepovažoval, nedovolil by Engelsovi, dôverníkovi všetkých svojich myšlienok, napísať, že Bismarck slúži veci sociálnej revolúcie. V súčasnosti jej slúži svojim vlastným spôsobom; Marx jej bude slúžiť neskôr, iným spôsobom. V takomto zmysle Marx, keďže dnes je obdivovateľom jeho politiky, bude neskôr Bismarckovým pokračovateľom.

Pozrime sa teraz bližšie na osobitosť Marxovej politiky, nájdeme základné body, ktorými ju môžeme oddeliť od politiky Bismarckovej. Hlavný bod a človek by mohol povedať, že jediný, je: Marx je demokrat, autoritársky socialista a republikán; Bismarck je skrz naskrz Pomoranec, aristokrat, monarchistický junker. Rozdiel je teda veľmi veľký, závažný a obe strany tento rozdiel priznávajú. V tomto bode medzi Bismarckom a Marxom neexistuje žiadne porozumenie a nie je možné žiadne zmierenie. Odhliadnuc od mnohých neodvolateľných záruk, ktoré Marx počas svoj-

zápasu. Ale takto k nim prehováral nesmierne učený a navyše veľmi autoritársky politický program, ktorý v mene ich vlastného spasenia, sa snažil v samotnej Internacionále, ktorá mala organizovať ich oslobodenie prostredníctvom ich vlastných snáh, uvaliť na nich diktátorskú vládu, bez pochyby dočasnú, ale zato úplne svojvoľnú a riadenú hlavami nezvyčajne plnými rozumu.

Marxov program je kompletnou štruktúrou politických a hospodárskych inštitúcií, silne centralizovaných a značne autoritárskych, bez pochyby schvaľovaných, tak ako každé iné despoticke inštitúcie v modernej spoločnosti, všeobecným volebným právom, predsa ale podriadeným *veľmi silnej vláde*; keď mám doslova citovať Engelsa, *alter ego* Marxa, dôverníka zákonodarcu.

Do akého stupňa šialenstva by musel byť človek dohnaný ambíciou, či namyslenosťou, či obojím naraz, aby bol schopný formulovať nádej, ktorou by mohol človek za takýchto podmienok udržať pracujúce masy rozličných krajín Európy a Ameriky pod vlajkou Internacionály !

Univerzálny štát, vláda, diktatúra ! Sen pápeža Gregora VII. a Bonifáca VIII., cisára Karla V. a Napoleona, reproduktívni sa v nových podobách, ale stále s tými istými požiadavkami v tábore socialistickej demokracie ! Dokáže si človek predstaviť väčšiu frašku a pritom zároveň niečo revoltnejšie ?

Tvrdiť, že jedna skupina jednotlivcov, hoci aj najinteligentnejších a s najlepšimi úmyslami, je schopná stať sa rozumom, dušou, usmerňujúcou a zjednocujúcou vôľou revolučného hnutia a ekonomickej organizácie proletariátu vo všetkých krajinách, je takým kacírstvom voči zdravému rozumu a historickej skúsenosti, že človek sa až s údivom pýta seba samého, ako na niečo také mohol prísť tak inteligentný človek ako je Marx.

Pápež sa aspoň mohol vyhovárať na absolútnu pravdu, ktorá, ako tvrdili, bola v ich rukách z milosti Ducha Svätého a v ktorú vraj verili. Marx takúto výhovorku nemá a neurazím ho, ak poviem, že si myslím, že je presvedčený, že vedecky vynašiel niečo, čo sa absolútnej pravde približuje. Ale keďže absolútno neexistuje, pre Internacionálu nemôže existovať žiadna neomylná dogma a následne ani žiadna politická alebo hospodárska teória a naše kongresy sa nikdy nemôžu stavať do úlohy generálnych cirkevných rád, ktoré budú proklamovať princípy záväzné pre všetkých stúpenkov a veriacich. Je len jeden zákon, ktorý je skutočne záväzný pre všetkých členov, jednotlivcov, sekcie a konfederácie v Internacionále, z ktorého sa vytvára pravý a jediný základ. Je ním, v celej jej šírke, vo všetkých jej dôsledkoch a aplikáciách – medzinárodná solidarita nádeňníkov vo všetkých odboroch a vo všetkých krajinách v ekonomickom zápase proti vykorisťovateľom práce. Skutočná a živá jednota Internacionály spočíva v skutočnej organizácii tejto solidarity prostredníctvom spontánnej organizácie pracujúcich mäs a absolútne voľnej federácie, mocnej vo svojom rozmere, keďže bude voľná, pracujúcich mäs všetkých jazykov a národov a nie v ich unifikácii dekrétmi a chytení do siete vlády. Že problémom musí byť otázka tejto stále širšej organizácie militantnej solidarity proletariátu proti buržoáznemu vykorisťovaniu a že práve z nej vyvstáva politický zápas proletariátu proti buržoázii; kto by pochyboval ? Medzi marxistami a nami je v tomto bode zhoda. Ale hneď sa tu zjavuje aj otázka, ktorá nás tak vážne líši od marxistov.

My si myslíme, že nevyhnutná revolučná politika proletariátu musí mať ako svoj bezprostredný a jediný cieľ zničenie štátov. Nechápeme ako môže niekto hovoriť o medzinárodnej solidarite, keď chce uchovať štáty – teda ak práve nesníva o univerzálnom štáte, t.j. o univerzálnom otroctve, ako významní cisári a pápeži. Veď štát je svojou povahou trhlinou solidarity a následne permanentnou príčinou boja. Tiež nechápeme ako môže niekto hovoriť o slobode proletariátu či o skutočnej záchrane mäs v štáte a prostredníctvom štátu. Štát znamená dominanciu a každá dominancia predpokladá podrobenie mäs a z toho vyplývajúce ich vykorisťovanie pre profit určitej menšiny. Nepripúšťame, ani ako revolučný prechod, ani Národné zhromaždenia, ani Konštitučné snemy, ani takzvané revolučné diktatúry; pretože sme presvedčení, že revolučnosť je úprimná, čestná a skutočná jedine v masách a že, ak je koncentrovaná v rukách nejakých vládnucich jednotlivcov, prirodzene a nevyhnutne sa stáva reakciou.

Marxisti vyhlasujú dosť protirečivé myšlienky. Ako správni Nemci, sú ctiteľmi moci štátu a nevyhnutne aj prorokmi politickej a sociálnej disciplíny, šampióni poriadku ustanoveného zhora nadol, vždy v mene všeobecného volebného práva a zvrchovanosti mäs, ktorým tie rezervujú šťastie a česť poslušných vládcov, volených pánov. Marxisti nepripúšťajú žiadne iné oslobodenie ako to,

ho života dal veci socialistickej demokracie, jeho pravá pozícia a jeho ambície znamenajú v tejto otázke pozitívnu záruku. V monarchii, nech už je akokoľvek liberálna, pre Marxa niet miesta, niet role. O to menej, keď ide o prusko-nemeckú ríšu založenú Bismarckom s prítomnosťou cisára, militaristického a bigotného, ako vodcu a so všetkými barónmi a byrokratmi Nemecka ako strážcami. Predtým ako sa Marx dostane k moci bude musieť všetko toto odplaviť.

Z toho dôvodu je nútený byť revolucionárom. Práve to je ten rozdiel medzi Marxom a Bismarckom – forma a podmienky vlády. Jeden je skrznskz aristokrat a monarchista a v konzervatívnej republike, akou je aj Francúzsko za Thiersa¹¹, zatiaľ čo ten druhý je skrznskz demokrat a republikán, navyše socialistický demokrat a socialistický republikán.

A teraz sa pozrime na to, čo ich spája. *Je to absolútny kult štátu.* V prípade Bismarcka necítim žiadnu potrebu dokazovať to, dôkazy existujú. Od hlavy k päte je to štátnik a nič než štátnik. Tak isto necítim ani potrebu nejak zvlášť sa snažiť dokázať, že pri Marxovi ide o to isté. Vládu miluje až do takej miery, že sa jednu snažil ustanoviť v Medzinárodnej Asociácii Pracujúcich a vládu zbožňuje natoľko, že sa pokúšal, a do dnešného dňa sa o to pokúša, uvaliť na nás svoju diktatúru. Podľa mňa stačí charakterizovať jeho osobný postoj. A jeho socialistický a politický program je toho veľmi dôveryhodným vyjadrením. Hlavným cieľom všetkých jeho snáh, ako nám proklamujú základné stanovky jeho strany v Nemecku, je ustanovenie veľkého ľudového štátu (Volksstaat).

Ale každý, kto hovorí o štáte, nevyhnutne hovorí o určitom obmedzenom štáte, bezpochyby zahŕňajúcom, ak je veľmi veľký, množstvo rozličných národov a krajín, ale i napriek tomu vylučujúcom ešte viacej krajín iných. Pretože, ak nesníva o univerzálnom štáte, o ktorom sníval aj Napoleon a cisár Karol V., alebo ako snívalo pápežstvo o univerzálny cirkvi, sa Marx, napriek celej medzinárodnej ambícii, ktorá ho dnes pohltila, bude musieť, ak príde hodina uskutočnenia jeho snov –ak vôbec niekedy príde– uspokojiť s vládnutím v jednom štáte a nie v niekoľkých naraz. Takže každý, kto hovorí o štáte, hovorí o nejakom štáte a každý, kto hovorí o nejakom štáte týmto potvrdzuje existenciu niekoľkých štátov a každý, kto hovorí o *niekoľkých štátoch*, priamo hovorí: konkurencia, závisť, žiaden oddych a nekonečný boj. Svedčí o tom tak najjednoduchšia logika, ako aj celá história.

Akýkoľvek štát, pod hrozbou záhuby a pohltienia okolitými štátmi, musí spieť k úplnej moci a ak sa stane mocným, musí sa pustiť na dráhu dobývania, aby sám nebol dobytý; pretože dve podobné moci, zároveň si cudzie, nemôžu spolu koexistovať bez toho, aby sa snažili jedna druhú zničiť. Každý, kto hovorí o dobývaní, hovorí o dobývaní národov, ztročených a v okovách, nech sa to deje v akejkoľvek podobe či pod akýmkoľvek menom.

Je v povahe štátu rozbiť solidaritu ľudstva a, ako tomu bolo, popierať ľudskosť. Štát sa ako taký nemôže uchovať vo svojej integrite a v celej svojej sile inak ako postavením sa do pozície zvrchovaného a absolútneho všelieku, prinajmenšom pre jeho vlastných občanov, alebo aby som bol otvorenejší, pre jeho vlastné subjekty, neschopný uviesť sa do praxe ako taký pre občanov ostatných štátov ním nedobytých. Takto sa so zrodom morálky štátu a rozumami štátu nevyhnutne rozbiť puto medzi ľudskou morálkou, považovanou za univerzálnu a univerzálnym rozumom. Princíp politickej či štátnej morálky je veľmi jednoduchý. Pre štát, tým, že je zvrchovaným cieľom, je všetko, čo je vhodné pre rozvoj jeho moci, dobré; všetko, čo je proti, aj keby to bola tá najľudskejšia vec na svete, je zlé. Táto morálka sa nazýva *patriotizmus*. Internacionála znamená pravý opak patriotizmu a teda aj pravý opak štátu. Ak by aj napriek tomu Marx a jeho priatelia z Nemeckej socialistickej-demokratickej strany mali uspieť pri zavádzaní princípu štátu do nášho programu, zabili by tým Internacionálu.

Štát musí, kvôli svojej vlastnej ochrane, byť nutne mocný v otázke zahraničnej politiky; ak je ale mocný v zahraničnej politike, je jasné, že taký bude aj v otázke vnútorných záležitostí. Každý štát, ak sa nechá inšpirovať a viesť nejakou osobitnou morálkou, ak sa uspokojí s podmienkami svojej existencie, morálkou, ktorá je obmedzením a teda pravým opakom ľudskej a univerzálny morálky, si musí dávať pozor na to, že všetky jeho motívy, v myšlienkach a hlavne činoch, sú taktiež inšpirované princípmi tejto patriotickej a osobitnej morálky a že voči učeníu čistej či univerzálny ľudskej morálky zostávajú hluché. Toto má za následok nevyhnutnosť štátnej cenzúry. Ako pre-

né štátnymi úradníkmi, „čo“, ako dodal „bude možné v demokratickom a socialistickej štáte, v ktorom budú ľudia pozorne dozerať na dobrú štátnu správu národnej pôdy.

Tento kult štátu je všeobecne zásadnou charakteristikou nemeckého socializmu. Namočil sa do neho aj Lassalle, najvýznamnejší socialistickej agitátor a pravý zakladateľ praktického socialistickej hnutia v Nemecku. Nevidel žiadne iné spasenie pracujúcich ako spasenie v moci štátu; ktorej by sa mali pracujúci zmocniť, podľa neho, prostredníctvom všeobecného volebného práva.

Kapitola 4

Internacionalizmus a štát

Pouvažujme teraz o skutočnej, národnej politike samotného Marxa. Tak ako Bismarck, je nemeckým patriotom. Obdivuje veľkosť a moc Nemecka ako štátu. Nikto aj tak nebude brať za zločin, že miluje svoju krajinu a svoj ľud; a keďže je tak hlboko presvedčený o tom, že štát je *sine qua non* podmienkou prosperity krajiny a oslobodenia ľudu, bude len prirodzené, že by mal túžiť po tom, aby Nemecko bolo zorganizované do veľmi rozsiahleho štátu a veľmi mocného štátu, pretože slabé a malé štáty vždy riskujú, že budú pohltené. Z toho vyplýva, že Marx ako bystrozaký a horlivý patriot, musí túžiť po veľkom a silnom nemeckom štáte.

Avšak na druhej strane, Marx je oslavovaným socialistom a čo viac, jedným z hlavných iniciátorov Internacionály. Nespokojí sa s prácou na oslobodení proletariátu len Nemecka; je preňho otázkou cti a považuje za svoju povinnosť pracovať aj na oslobodení proletariátu všetkých krajín; výsledkom je, že sa nachádza v jasnom rozpore so samým sebou. Ako nemecký patriot chce veľkosť a moc, t.j. dominanciu Nemecka; ale ako socialista Internacionály si musí želať oslobodenie všetkých národov sveta. Ako možno vyriešiť tento rozpor ?

Je len jeden spôsob – proklamovať, ako sa o tom presvedčil, že samozrejme, že veľkosť a moc Nemecka ako štátu je najvyššou podmienkou oslobodenia celého sveta, že národný a politický triumf Nemecka je triumfom ľudstva a že všetko, čo je v rozpore s príchodom tejto novej pahltnej moci je nepriateľom ľudstva. Toto už zabehané presvedčenie je nielen povolené, ale prikázané tými najposvätejšími dôvodmi, aby Internacionála, vrátane všetkých federácií ostatných krajín, slúžila ako veľmi mocný, užitočný a nadovšetko, populárny prostriedok ustanovenia veľkolepého pannemeckého štátu. A to je presne to o čo sa Marx pokúšal, ako pomocou úvah na kongrese, ktorý v roku 1871 zvolal do Londýna, tak aj pomocou rezolúcií, ktoré boli schválené jeho nemeckými a francúzskymi priateľmi na kongrese v Haagu. To, že nemal väčší úspech je nie kvôli nedostatku jeho výnimočných snáh a veľkej šikovnosti, ale pravdepodobne kvôli tomu, že fundamentálna myšlienka, ktorá ho inšpiruje je falošná a jej uskutočnenie nemožné.

Človek ani nemôže urobiť väčšiu chybu ako žiadať buď vec, alebo inštitúciu, či človeka, o viacej ako môžu skutočne poskytnúť. Tým, že od nich požaduje niečo viacej, ich demoralizuje, zdržiava, kazí a zabíja. Internacionála priniesla za krátky čas významné výsledky. Proletariát v ekonomickom zápase organizovala a každý deň bude organizovať stále obávanejšim spôsobom. Je toto dôvodom, aby sme dúfali, že človek ju môže použiť ako nástroj politického zápasu ? Marx, kvôli tomu, že si myslel, že áno, svojou zločinnou snahou v Haagu Internacionálu veľmi skoro zabil. Je to príbeh o husi so zlatými vajčkami. Na výzvy k hospodárskemu zápasu sa masy pracujúcich ponáhľali zoradiť sa pod vlajkou Internacionály a Marx si predstavoval, že masy pod ňou aj zostanú –čo to pravím ?– že sa budú ponáhľať v stále obávanejšom počte, keď on, nový Mojžiš, na našu vlajku v oficiálnom a záväznom programe Internacionály vytesal maximá svojho politickej dekalógu.

V tom spočíva jeho omyl. Masy, bez rozlíšenia stupňa kultúry, náboženského presvedčenia, krajiny a reči, rozumeli jazyku Internacionály, keď k nim prehovárал a hovoril o ich chudobe, ich utrpení a ich otroctve v jarme kapitalizmu a vykorisťujúceho súkromného vlastníctva; rozumeli mu, keď im ukazoval nevyhnutnosť zjednotenia ich snáh do významného, pevného, spoločného

Pre súkromnú morálku človeka nie je nič nebezpečnejšie ako zvyk komandovať. Najlepší človek, najinteligentnejší, nezaujatý, šľachetný, čistý, bude určite a vždy v tejto brandži skazený. Dva prvky, moci vlastné, vždy vytvoria túto demoralizáciu; sú nimi: pohŕdanie masami a preceňovanie svojho vlastného významu.

„Masy“, povie si človek, „uznali svoju neschopnosť vládnúť si sami a zvolili ma za svojho vládcu. Týmto aktom verejne prehlásili svoju podradenosť a moju nadradenosť. V tomto dave ľudí, vidiac len ťažko mne rovných, som ja sám schopný riadiť verejné záležitosti. Ľudia ma potrebujú; nemôžu konať bez mojich služieb, zatiaľ čo ja sám, na rozdiel od nim, môžem mať v rukách všetko právo: preto ma oni musia poslúchať kvôli svojej vlastnej bezpečnosti a tým, že sa znižujem komandovať ich, im robím láskavosť“.

Nevidíte v tom niečo, čo človeka donúti stratiť svoj rozum, ako aj cit a stať sa posadnutým pýchou? Práve táto moc a zvyk komandovať sa aj pre tých najinteligentnejších a najcnostnejších ľudí stáva zdrojom úchyľky, tak intelektuálnej, ako morálnej.

Ale v ľudovom štáte Karla Marxa nebude, ako je nám hovorené, vôbec žiadna privilegovaná trieda. Vo všetkom bude rovnosť, nielen z právneho a politického pohľadu, ale aj z hospodárskeho pohľadu. Aspoň to je sľubované, i keď veľmi pochybujem, ak vezmem do úvahy spôsob akým sa táto myšlienka predstavuje a smer, ktorý sa snaží nasledovať, že by tento príslub mohol byť niekedy dodržaný. Teda, nebude tu žiadna privilegovaná trieda, ale bude tu vláda a, a to si poriadne všimnite, nesmierne komplexná vláda, ktorá sa nespokojí s ovládaním a riadením nás politicky, ako to robia všetky vlády dneška, ale ktorá ich bude riadiť aj hospodársky, koncentrujúc do vlastných rúk výrobu a spravodlivé prerozdelenie bohatstva, obrábanie pôdy, budovanie a rozvoj tovární, organizáciu a riadenie obchodu a nakoniec, aplikovanie kapitálu na výrobu do rúk bankára, štátu. To všetko si bude vyžadovať nesmierne poznatky a mnohé „hlavy pretekajúce rozumom“¹³ v tejto vláde. Bude to vláda *vedeckej inteligencie*, najaristokratickejšej, najdespotičkejšej, najarogantnejšej a najpohŕdavejšej zo všetkých režimov. Bude tu nová trieda, nová hierarchia skutočných a odvážnych vedcov a učencov a svet bude rozdelený na menšinu vládnucu v mene poznatkov a obrovskú nevedomú väčšinu¹⁴. A potom, nešťastie postihne masu nevedomých!

V takomto režime sa v mase určite prebudí veľmi značná nespokojnosť a aby sa udržala pod kontrolou, osvietenstvo a oslobodzujúca vláda Marxa, bude potrebovať nie menej značnú ozbrojenú armádu. Lebo vláda musí byť silná, ako vraví Engels, aby udržala poriadok medzi tými miliónmi analfabetov, ktorých brutálne vzbúrenie sa by mohlo zničiť a zvrhnúť všetko, dokonca aj vládu vedenú hlavami s pretekajúcim rozumom.

Veľmi dobre tu môžete vidieť, že za všetkými tými demokratickými a socialistickými frázami a sľubmi Marxovho programu, môžeme v jeho štáte nájsť všetko to, čo vytvára skutočne despotickú a brutálnu povahu všetkých štátov, nech už ide o akúkoľvek formu ich vlády, a že v konečnom zúčtovaní, ľudový štát, tak veľmi vychvaľovaný Marxom, a aristokraticko-monarchistický štát, udržiavaný rovnako nadanosťou i mocou Bismarcka, sú úplne identické v povahe svojich cieľov ako v domácich, tak aj zahraničných záležitostiach. V zahraničných záležitostiach je to rovnaké rozvinutie ozbrojenej armády, t.j. dobývanie; a v domácich záležitostiach je to rovnaké využitie tejto ozbrojenej armády, posledný argument všetkých vyhrážajúcich sa politických mocí voči masám, ktoré, unavené z viery, nádejania sa, vždy podradujúce sa a poslúchajúce, povstanú.

Marxova komunistickej myšlienka sa dostáva na svetlo vo všetkých jeho prácach; je zjavná aj v návrhoch predložených Generálnym výborom Medzinárodnej Asociácie Pracujúcich, so sídlom v Londýne, na kongrese v Bazileji v roku 1969, ako aj v návrhoch, ktoré mal v úmysle predložiť kongresu, ktorý sa mal uskutočniť v septembri 1970, ale ktorý musel byť zrušený kvôli francúzsko-nemeckej vojne. Ako člen Generálneho výboru v Londýne a ako korešpondujúci sekretár, sa Marx vo výbere teší, ako je dobre známe, veľkému a musíme uznať, legitímnemu vplyvu, takže môžeme brať ako samozrejmé, že z návrhov predložených výborom kongresu, sú niektoré principiálne odvodené z Marxovho systému a jeho spolupráce. Takýmto spôsobom anglický občan Luffcraft, člen Generálneho výboru, predložil na kongrese v Bazileji myšlienku, že všetka pôda v krajine by sa mala stať vlastníctvom štátu a že obrábanie tejto pôdy by malo byť riadené a spravova-

mýšľa Marx, čo je logické pri jeho pozoruhodnom politickom názore, prílišná sloboda myslenia a názorov, je nezlučiteľná s jednomyselnou vernosťou, ktorú vyžaduje bezpečnosť štátu. To, že toto je skutočne Marxov názor, je dostatočne dokázané snahami, vďaka ktorým sa do Internacionály, pod hodnoverne vyzerajúcou zámienkou, zakryjúc ju maskou, podarilo zaviesť cenzúru.

Nech už je ale táto cenzúra akokoľvek ostrážitá a aj keby štát exkluzívne zobral do svojich rúk vzdelanie a celú výučbu ľudí, ako si to želal urobiť Mazzini a ako si to dnes želá Marx, štát si nepre- nemôže byť istý tým, že doň nevklúzu zakázané a nebezpečné myšlienky a že nejaká sa nepre- pašujú do vedomia obyvateľstva, ktorému štát vládne. Zakázané ovocie je pre ľud a démona vzbury také atraktívne, že večný nepriateľ štátu, sa v ich srdciach prebudí tak ľahko, ak nebudú dostatočne ohľupovaní, že ani toto vzdelávanie ani výučba a dokonca ani cenzúra, nebude môcť dostatočne garantovať pokoj štátu. Neustále musí mať nejakú políciu, oddaných agentov, ktorí striehnu a dirigujú, tajne a nenápadne, smer názorov a vášní ľudu. Videli sme, že sám Marx je tak presvedčený o tejto nutnosti, že bol presvedčený, že by mal svojimi tajnými agentmi zaplniť všetky regióny Internacionály a hlavne Taliansko, Francúzsko a Španielsko. Nakoniec, nech už je z pohľadu bezpečnosti štátu, organizácia vzdelávania a výučby ľudí a cenzúry a polície, akokoľvek dokonalá, štát nemôže chrániť svoju existenciu, pokiaľ nemá, na obranu pred *nepriateľmi doma*, ozbrojenú armádu. Štát je vládou, zhora nadol, nesmierneho počtu ľudí, ktorí sa značne líšia svojou kultúrou, povahou krajín či lokalít, ktoré obývajú, vykonávaným zamestnaním, záujmami a aspiráciami, ktoré ich vedú - štát je vládou všetkých týchto, vládou neakej menšiny, hoci by už bola aj tisíckrát volená všeobecných volebným právom a kontrolovaná vo svojej činnostiach ľudovými inštitúciami, pokiaľ by nebola obdarená vševedomím a všehomúcnosťou, ktorú teológovia pripisujú Bohu, je nemožné že by mohol poznať a predvídať potreby, či uspokojovať vyváženou spravodlivosťou tie najlegitímnejšie a najnaliehavejšie záujmy vo svete. Vždy tu budú neuspokojení ľudia, pretože tu vždy budú nejakí ľudia, ktorí budú obetovaní.

Okrem toho, štát, ako aj cirkev, je vo svojej samotnej povahe obrovským kňazom obetujúcim ľudskú bytosť. Je svojvoľnou bytosťou, v ktorej srdci sa všetky pozitívne, žijúce, individuálne a miestne záujmy obyvateľstva, stretávajú, vstupujú do konfliktu, vzájomne ničia, absorbujú v abstrakcii nazývanej spoločné záujmy, *verejné dobro*, *verejná bezpečnosť* a kde všetky skutočné vôle sa vzájomne anulujú v inej abstrakcii, ktorá počuje na meno *vôľa ľudu*. Z tohoto vyplýva, že tzv. vôľa ľudu nie je nikdy ničím iným ako obetou a popretím všetkých skutočných vôľ populácie; rovnako ako aj toto verejné dobro nie je ničím iným než obetou ich záujmov. Ale aby sa táto pažravá abstrakcia mohla uvaliť na milióny ľudí, musí byť prezentovaná a podporovaná nejakou reálnou bytosťou, živým či iným, významom. Táto bytosť, tento význam vždy existoval. Cirkve ho nazýva klerus a štát vládnuca trieda.

A skutočne, čo ukazujú dejiny? Štát, tak či onak, bol vždy patrimoniom určitej privilegovanej triedy - triedy kňazov, aristokratickej triedy, buržoáznej triedy a konečne, byrokratickej triedy. Keď sa všetky ostatné triedy oslabujú, štát padá alebo stúpa, rovnako ako vy, podľa podmienok mašinerie; je ale úplne nevyhnutné pre spasenie štátu, že by tu mala byť, tak či onak, nejaká privilegovaná trieda, ktorá prejavuje záujem o jeho existenciu. A je to presne zjednotený záujem tejto privilegovanej triedy, ktorému sa hovorí patriotizmus.

Vylúčením ohromnej väčšiny ľudstva z jej lona, odsunutím ho za hranicu záväzkov a recipročných povinností morálky, spravodlivosti a práva, štát popiera ľudskosť a veľkým slovom "patriotizmus" vnucuje nespravodlivosť a krutosť na všetky svoje subjekty, ako najvyššiu povinnosť. Obmedzuje, mrzačí, zabíja v nich ľudskosť, takže prestanú byť ľuďmi, už nie sú ničím iným než občanmi - či ešte lepšie, správnejšie povedané, bráni vo vzťahu k historickému poradiu faktov - aby sa už nikdy nedostali z úrovne občanov na úroveň ľudí.

Ak prijímame fikciu slobodného štátu odvodeného zo spoločenskej zmluvy, potom by chápatý, spravodlivý, prezieravý ľud nemal cítiť žiadnu potrebu vlády, či štátu. Takýto ľud môže cítiť len potrebu žiť. Ponechajúc voľný priebeh všetkým svojim inštinktom: zo samotného srdca ľudu prirodzene a v súlade s ním vystúpi spravodlivosť a verejný poriadok, a štát, tým, že prestane byť prozreteľnosťou, ochrancom, vychovávateľom a regulátorom spoločnosti a vzdá sa všetkej svojej represívnej moci a padne do podriadenej úlohy, ktorú mu prisudzuje Proudhon, nezostane ničím

iným ako len jednoduchým obchodným úradom, určitou centrálnou čistiarňou v službách spoločnosti.

Niet pochyb, že takáto politická organizácia, či lepšie povedaná, takáto premena politickej akcie v prospech slobody v spoločenskom živote, by bola veľkým úžitkom pre spoločnosť, ale vôbec by netešila oddaných zástancov štátu. Oni rozhodne musia mať štát-prozreteľnosť, štát, ktorý riadi spoločenský život, vykonáva spoločenský poriadok a štát kde existuje povinnosť zbavujúca spravodlivosť. Čo vlastne znamená, že, či už to pripúšťajú alebo nie a hoci sa aj nazývajú republikánmi, demokratmi, či dokonca socialistami, musia mať nejaký ľud, ktorý je viac-menej nevedomý, podradný, nespôsobilý, alebo, aby sme veci pomenovali správne, spodinu, ktorej môžu vládnuť; aby, samozrejme, tým, že taký ľud bude konať násilie na svojej vlastnej nezainteresovanosti a umiernenosti, si oni mohli udržať tie najlepšie miesta, aby mali vždy možnosť oddať sa spoločnému dobru a tak, silní vo svojej cnostnej oddanosti a svojej exkluzívnej inteligencii, privilegovaní ochrancovia ľudského stáda, zatiaľ čo na ňom tvrdošijne trvajú kvôli jeho vlastnému dobru a vedú ho k bezpečnosti, ho mohli tiež trochu oškľbať.

Každá logická a úprimná teória o štáte je v podstate založená na princípe *autority* – čiže vo veľkej miere na teologickej, metafyzickej a politickej myšlienke, že masy, *vždy* neschopné vládnuť si sami, sa za každých okolností musia podrobiť benevolentnému záprahu múdrosti a spravodlivosti, ktorý je na nich, tak či onak, uvalený zhora. Ale uvalený v mene čoho a koho? Autorita, masami uznaná a rešpektovaná môže mať len 3 možné zdroje: moc, náboženstvo alebo pôsobenie zvrchovanej inteligencie; a táto zvrchovaná inteligencia je vždy predstavovaná menšinami.

Otroctvo môže zmeniť svoju podobu a meno – jeho základ však ostáva rovnaký. Tento základ je vyjadrený slovami: byť otrokom je byť nútený pracovať pre iných ľudí – a byť pánom je žiť z práce iných ľudí. V staroveku, ako dnes v Ázii a Afrike, boli otroci jednoducho nazývaní otrokmi. V stredoveku, sa im dalo pomenovanie nevoľníci a dnes sa volajú "námezdné pracujúci". Pozícia týchto posledne menovaných je oveľa poctivejšia a menej krutá, ako pozícia otrokov, nie sú však o nič menej nútení, hladom rovnako ako aj politickými a spoločenskými inštitúciami, veľmi tvrdou prácou udržiavať absolútnu alebo relatívnu nečinnosť iných. Teda sú otrokmi. A vo všeobecnosti, žiaden štát, ani ten staroveký ani moderný, nebol nikdy schopný, ani nikdy schopný nebude, fungovať bez nanútenej práce nás, či už námezdné pracujúcich alebo otrokov, ako hlavného a absolútne nevyhnutného základu slobody a kultúry politickej triedy, teda fungovať bez práce občanov.

Ani Spojené Štáty nie sú žiadnou výnimkou. Ich úchvatná prosperita a závideniahodný pokrok je spôsobený z veľkej časti a predovšetkým vďaka jednej dôležitej výhode – obrovské teritoriálne bohatstvo Severnej Ameriky. Nesmierne množstvo neobrábanej a úrodnej pôdy, spolu s politickou slobodou, ktorá neexistuje nikde inde, každý rok púta pozornosť stoviek tisícok energických, pracovitých a inteligentných osadníkov. Toto bohatstvo zároveň drží bokom bedárstvo a odsúva chvíľu, kedy sa bude musieť nastoliť sociálna otázka. Robotník, ktorý si nenájde prácu, alebo ktorý je nespokojný s platom ponúkaným kapitalistom, môže vždy, ak bude treba, emigrovať na ďaleký Západ, aby tam vyprázdnil nejakú divokú a neobývanú zem.¹²

Táto možnosť, stále otvorená ako posledné východisko z núdze pre amerických robotníkov, prirodzene udržiava platu na určitej úrovni a každému jednotlivcovi umožňuje nezávislosť, akú v Európe nevidno. To je výhoda, ale tu je nevýhoda. Lacnosť priemyselných produktov je vo veľkej miere dosiahnutá lacnosťou práce, americkí výrobcovia väčšinou nie sú v pozícii konkurovať európskym výrobcom – z čoho vyplýva, pre priemysel severných štátov, nevyhnutnosť ochranných ciel. Následkom toho je, že najprv je potrebné vytvoriť rad umelých priemyselných odvetví a hlavne potlačiť a zruinovať nemanufaktúrne južné štáty a donútiť ich k tomu, že budú chcieť odísť; a nakoniec do veľkých miest ako New York, Filadelfia, Boston atď., sústrediť proletárske pracujúce masy, ktoré sa krok po kroku začínajú nachádzať v situácii analogickej so situáciou pracujúcich vo veľkých výrobných štátoch Európy. A tu vidíme, že v skutočnosti v severných štátoch je sociálna otázka už nastolená, tak ako bola už dávno nastolená v našich krajinách.

A práve tam tiež zostáva otázka samosprávy nás, i napriek všetkým prejavom ľudskej všemohúcnosti, len na úrovni fikcie. V skutočnosti vládnu menšiny. Takzvaná demokratická strana, ktorá

mala, až do doby občianskej vojny, oslobodiť otrokov, bola skrznaskrz partizánom otroctva a dravej oligarchie plantážnikov, demagógov bez viery a svedomia, schopnými obetovať všetko kvôli svojej nenásytosti a skazenej ambícii a ktorí vďaka svojmu ohavnému vplyvu a činom, vykonávaným takmer bez prekážok bez prestávky už temer 50 rokov, vážne prispeli ku skazeniu politickej morálky v Severnej Amerike.

Republikánska strana, hoci je veľmi inteligentná a štedrá, stále je a bude menšinou, nehľadiac na úprimnosť tejto strany slobody a nech sú už princípy, ktoré vyznáva akokoľvek významné a ušľachtilé, nedúfajme, že tým, že je pri moci, sa vzdá svojej exkluzívnej pozície vládnucej menšiny, rozplynie ju medzi masu národa a takto umožní, aby sa samospráva ľudu mohla konečne stať skutočnosťou. K tomu bude nevyhnutná revolúcia, oveľa hlbšia ako tie, ktoré doteraz otriasli starými i novými svetmi.

Vo Švajčiarsku, napriek všetkým demokratickým revolúciám, stále vládne trieda v pohodlných pomeroch, buržoázia, čiže trieda privilegovaná bohatstvom, voľným časom a vzdelaním. Táto zvrchovanosť ľudu – slovo, ktoré sa nám aj tak hnuší, pretože podľa nás, každá zvrchovanosť je ohavná – vládne samotného ľudu, je taktiež fikciou. Ľud je zvrchovaný podľa zákona, nie však skutočne, pretože je nutne pohltený každodennou prácou, ktorá mu nenecháva žiaden voľný čas a ak už nie je úplne nevedomý, tak prinajmenšom značne horší vo vzdelaní v porovnaní s buržoáziou, je nútený dať do rúk buržoázii svoju domnelú zvrchovanosť. Jedinou výhodou, ktorú z toho majú vo Švajčiarsku, ako aj v Spojených Štátoch, je, že ctižiadostivé menšiny, politické triedy, sa nemôžu uchopiť moci inakším spôsobom ako zodpovedaním sa ľudu, uspokojením svojich plytkých vášní, ktoré môžu byť niekedy veľmi zlé a najčastejšie ich podvádzajú.

Je pravdou, že najnedokonalejšia republika je tisíckrát lepšia ako tá najosvietenejšia monarchia, lebo v republike sú aspoň momenty, kedy, hoci vždy vykorisťovaní, ľudia nie sú utláčaní, pričom v monarchiách sú utláčaní celý čas. Demokratický režim tiež vycvičuje masy, krok po kroku, k verejnému životu, čo monarchia nikdy nerobí. A zatiaľ čo spomíname prednosti republiky, sme predsa len nútení uvedomiť si a proklamovať, že nech už je forma vlády akokoľvek, pokiaľ ľudská spoločnosť zostáva rozdelená do rozdielnych tried kvôli zdedenej nerovnosti zamestnaní, bohatstva, vzdelania a privilégií, vždy tu bude vládne menšina a nevyhnutné vykorisťovanie väčšiny menšinou.

Štát nie je ničím iným než touto dominanciou a vykorisťovaním, ktoré sú regulované a systematizované. Budeme sa snažiť dokázať to preskúmaním následkov vlády menšiny nad masou ľudí, najprv ako menšiny inteligentnej a tak oddanej ako si len želáte – v ideálnom štáte, založenom na slobodnej zmluve.

Pripusťme teda, že vládne sa skladá len z tých najlepších občanov. Predovšetkým, títo občania nie sú privilegovaní podľa práva, ale podľa faktu. Boli zvolení ľuďmi, pretože sú tí najinteligentnejší, najmúdrejší, najšikovnejší, najodvážnejší a najodvážnejší. Tým, že boli vybraní z masy občanov, ktorí sú všetci považovaní za rovných, ešte nevytvárajú osobitú triedu, ale skupinu ľudí privilegovaných na základe svojich prirodzených vlastností, ktorí sú práve z tohoto dôvodu vybraní, aby boli ľuďmi zvolení. Ich počet je nevyhnutne značne limitovaný, pretože počas celých dejín bol počet ľudí, obdarených schopnosťami tak pozoruhodnými, že automaticky nariaďujú jednomyselný rešpekt národa, ako nám ukazuje história, veľmi malý. Preto, pod tlakom nesprávného omylu a nevybrať si zle, budú ľudia vždy nútení vybrať si svojich vládcov spomedzi vládcov samotných.

A tak tu máme spoločnosť rozdelenú do dvoch kategórií, ak nie rovno do dvoch tried, z ktorých jedna zložená z nesmiernej väčšiny spoločnosti, slobodne sa podriaďuje vláde iu zvolených vodcov; druhá, zložená z menšieho počtu privilegovaných charakterov, ktoré sú ako také ľuďmi rozpoznané a akceptované a poverené nimi, aby im vládli. Závislí od ľudových volieb, sú najprv od masy občanov rozlíšení len kvôli samotným kvalitám, ktoré ich doporčili k zvoleniu a sú, prirodzene, najodvážnejšími a najpotrebnejšími zo všetkých. Ešte na seba neberú žiadne privilégiá, žiadne osobitné práva, okrem vykonávania, do miery akú si želajú ľudia, špecifických funkcií, ktorými boli poverení. Inak sa ale, spôsobom života, podmienkami a prostriedkami existencie, neseparujú v žiadnom prípade od ostatných, takže medzi všetkými vládne dokonalá rovnosť. Môže byť táto rovnosť udržiavaná dlhodobo? Tvrdíme, že nie a je tou najľahšou vecou dokázať to.

Významnú Bakuninovu esej „Marxizmus, sloboda a štát“ do angličtiny preložil a s biografickými črtami vydal K. J. Kenafick. Svoje vydanie venoval pamiatke J. W. (Chummy) Fleminga, ktorý počas takmer 60 rokov podporoval boj za slobodu na Yara Bank Open Air Forum Melbourne, Australia.

Prvýkrát bola esej vydaná v roku 1950 vo Freedom Press. Greg Alt (galt@facility.cs.utah.edu) ju naskenoval a do formátu HTML upravil 15. januára 1996. Vo vydaní Freedom Pressu z roku 1984 sa nevyskytla žiadna zmienka o copyrighte. Celý text, okrem poznámok pod čiarou, predslovu a biografie, bol napísaný Michailom Bakuninom a preložený a vydaný Kenafickom.

Slovenský preklad a vydanie zabezpečilo Nakladateľstvo Bod Zlomu.

Otázkou anarchizmu a marxizmu sa zaoberá aj ďalšia zaujímavá brožúra vydaná NBZ – Laslo Sekelj „Anarchizmus, marxizmus a priama demokracia“.

Marxizmus, sloboda a štát

Michail Bakunin

Nakladateľstvo Bod Zlomu je libertínskym vydavateľstvom, ktoré sa zameriava prevažne na literatúru zaoberajúcu sa problematikami spojenými s anarchistickým bojom. Naším cieľom je poskytovať ľuďom informácie a venovať sa dielam, ktoré sa k bežnému človeku nedostanú tak ľahko. Zameriava sa hlavne na literatúru zahraničnú, ktorú prekladáme a vydávame. Zatiaľ budú všetky vydané publikácie len vo forme brožúr.

Nakladateľstvo Bod Zlomu je nezisková a benefičná aktivita. Uvítame akúkoľvek konštruktívnu spoluprácu, anarchistickú literatúru v anglickom jazyku, pomoc s distribúciou, s prekladaním (serióznosť a spoľahlivosť je nevyhnutnosť) a tlačou, finančnú a inú podpornú pomoc. Kontakt: Life Experience, Poste Restante, 068 01 Medzilaborce, SR.

Ostatné publikácie NBZ: Noam Chomsky „Nevyhnutné ilúzie, médiá a propaganda“, Laslo Sekelj „Anarchizmus, marxizmus a priama demokracia“ a 8 unikátnych záberov zachytávajúcich revolučnú atmosféru Španielska v 1936-39 na pohľadniciach.

H Pripravujeme sa, aby sme boli pripravení ! H

NBZ, jeseň 1999

**Nakladateľstvo
bod zlomu**

! m a x i m á l n a c e n a 1 5 s k / k č !